

Mladika

4.95

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

67

I 117 986 1995

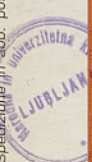

99504585,4

COBISS

Spodnja ulica, Ljubljana, 1000
E: ...
Sporočila pošiljajte na: ...
Sporočila pošiljajte na: ...
Sporočila pošiljajte na: ...

MLADIKA 4

IZHAJA DESETKRAT V LETU

LETO XXXIX. 1995

KAZALO

Čez goré, poljá...	65
Ob 50. obletnici konca druge svetovne vojne – izjava Slovenske škofovske konference	66
Andrej Arko: Numerus clausus	68
Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da	69
Vladimir Kos: In neko jutro	70
Diomira Fabjan Bajc: Šola nosilka vrednot in prave kulture.	71
Jože Peterlin: Kako je Avstrija postala del nemškega rajha	73
Pod črto: Zapisi ob 50-letnici	75
Uroš Šušterič: Padalci na Miklošičevi	77
Jože Cukale: Bele sibirke	78
Spominsko obeležje Ljubki Šorli	79
France Bernik: Beseda o Ljubki Šorli	80
A.R.: Je katoličanu usojena politična desnica	82
Martin Silvester: Pesnik Mato Marčinko	83
Branko Marušič: Ob smrti slovenskega zgodovinarja Boga Grafenauerja	85
Antena	86
Martin Jevnikar: Zamejska in zdomska literatura (Jurij Paljk)	93
Ocene: Knjige: Krajevni leksikon Slovencev v Italiji (B. Marušič); Dva slovarja na en mah (N. Pertot)	93
Polemika: "Razlogi za vztrajanje"; Enotni ali razdeljeni	96
Na Platnicah: Pisma; Čuk na Obelisku; Za smeh	
Priloga: RAST 95-95	

Zunanja oprema:
Edi Žerjal

Uredništvo in uprava:

34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040/370846 - fax 040/633307
Lastnik: SLOVENSKA PROSVETA
Reg. na sodišču v Trstu št. 193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane 4.000 lir. Celoletna naročnina za Italijo 35.000 lir; nakazati na poštni tekoči račun 14470348 – Mladika - Trst. Letna naročnina za Slovenijo 35.000 lir ali enakovreden znesek v drugih valutah. Druge države 40.000 lir (ali enakovreden znesek v tuji valuti), po letalski pošti 50.000 lir.

Tisk in fotostavek:

"graphart", Trst, Drevored D'Annunzio 27/E
tel. 040/772151

Pisma v tej rubriki izražajo mnenja dopisnikov in ne obvezujejo uredništva

RIŽARNA

Zdi se mi, da je bila letošnja proslava ob dnevu osvoboditve v tržaški Rižarni organizirana tako, da je vsak videl pri njej to, kar je hotel videti. Tak vtis si imel, ko si naslednji dan bral poročila v dnevnem tisku. Z njenim potekom pa Slovenci gotovo ne moremo biti zadovoljni. Slovenska prisotnost na tej svečanosti ni bila še nikoli tako skromna kot letos. In vendar je bila udeležba Slovencev številna. Edini kratki nagovor v slovenščini je govornica prebrala tudi v italijanščini (v dokaz, da smo dvojezični?). In zakaj ni bilo letos slovenskega duhovnika, da bi za slovenske pokojne, ki so tam premirili in so bili v veliki večini, skupaj zmolili očenaš? Pred menoj je iz Rižarne odhajal človek, ki je v tem zloglasnem taborišču izgubil tri brate. Je že res, da so padli za osvoboditev, a bili so – Slovenci. Dolžni smo jim spoštovanje in spomin tudi tako, da zanje pomolimo v njihovem jeziku.

T.M.

POZDRAV I.

Cenjeno uredništvo
mesečnika Mladika!

Člani društva Zedinjena Slovenija pošiljamo s svojega 48. rednega letnega občnega zbora vam in vašim bralcem iskrene pozdrave.

Želimo vam veliko uspehov in božjega blagoslova pri vašem delu.

Prav lepo pozdravljamo.

Emil Cof
tajnik

Prof. Tine Vivod
predsednik

POZDRAV II.

Še enkrat Vam, Rebulovim, dr. Martinu Jevnikarju in sploh Konzorciju Mladike en zanosen Kristus je vstal in živi. Trenutno sem v Indiji, pa Vam povem, da me Mladika v daljnem Bangladešu na poseben način poživlja, hrani, opija, itd.

Če Bog da srečo, se v juniju srečamo.

Bog z Vami.

Vaš Jože Cukale

MONUMENTA
FRISINGENSIABRIŽINSKI
SPOMENIKI

Najprimernejše
darilo
za vaše partnerje

SLIKA NA PLATNICI: Rojstna hiša pesnice Ljubke Šorli v Tolminu; spominska plošča na hiši; Lojzka in Andrej Bratuž na prireditvi, ki je počastila mamin spomin (foto M. Maver).

UREDNIŠKI ODBOR: Lilijana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Ester Sferco, Tomaž Simčič, Marko Tavčar, Zora Tavčar, Edvard Žerjal in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češčet, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Albert Miklaveč, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemač, Adrijan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Breda Susič in člani uredniškega odbora.

Čez goré, poljá...

Maja 1945 sta se zgodila dva epohalna dogodka. Celotna Evropa je bila rešena Hitlerja, ob tem pa je zahodna polovica dobila svobodo, vzhodna pa Stalina.

Najbrž ste opazili razliko.

Da je bilo Hitlerja treba uničiti, saj bi se sicer vsi skupaj znašli v pošastnem barbarstvu, vemo vsi od otroškega vrtca dalje.

Da pa je pol Evrope v zameno za Koncentrazionslagerje dobilo Gulage, Katyne, Kočevske Roge in Gole otoke – to pa bi moralo dati misliti.

Kje smo že brali tisto o izganjanju hudiča z belcebubom?

Pa nas še ni izučilo. Zdaj se temu po najnovejše reče TRIUMF.

Slovenija je na žalost spadala v vzhodni del naše skupne Evrope, ki je leta 1945 – s pomočjo tudi ameriških in še kakšnih fantov – porazila nacistično pošast. Veliko je dala od sebe, v povprečju mnogo več kot veliki narodi naše skupne celinske domovine.

Slovenija po vsem trpljenju in herojskem boju ni pričakala svobode. Pričakala je Stalina, Tita in Mačka.

In temu nekateri še po petdesetih letih pravijo TRIUMF.

Seveda. Igrajo na čustva pravih, resničnih partizanov. Ti so zares triumfirali, njihov triumf je bil tako velik, da nas še danes prevzame, ko zaslišimo “Čez goré, poljá”.

Toda tistega triumfa je bilo kmalu konec. Prišli so že omenjeni trije možje z množico organiziranih izprijencev in morilcev ter so si po zmagi nad Hitlerjevim barbarstvom podredili slovenski narod in ga za pol stoletja oddaljili od Evrope.

Pol stoletja so pazili predvsem na to, da je bilo vedno dobro zakurjeno pod kotlom sovraštva, in da so lahko spet in spet pobijali spomin na tiste, ki so jih bili ob zarji evropske svobode pobili tudi fizično, po metodah iz step in po nauku univerze Džerdžinski.

Niso si naložili na vest le dvanajst tisoč razoroženih ujetnikov, ki so bili iz samoobrambe pred Stalinovi mi možmi vzeli orožje v roke (iz zelo nepravih rok) in ki so, po perfidnem načrtu potisnjeni v državljansko vojno, večkrat obremenili tudi lastno vest. Še prej so, tisti iz stepe in univerze, s pobjem okoli tisoč slovenskih ljudi pokazali, kam pravzaprav merijo.

TRIUMF?

Te besede nismo slišali, ko se je Slovenija osvobajala najprej na prvih svobodnih volitvah, potem pa še v spopadih z dedinjo Stalinovega doprinosa k osvobajanju Evrope, JLA.

O triumfu ob petdesetletnici konca druge svetovne vojne imajo pravico govoriti narodi in njihovi prosvetljeni voditelji, ki so iz nacifašistične sužnosti prišli v svobodo. Narodi, ki so iz ene sužnosti prišli v drugo, pa imajo drugačna izkustva in zelo težke pomisleke.

Slovenski narod ima taka izkustva in take pomisleke.

Ima tudi pravico, da povpraša organizatorje ljubljanske petdesetletnice, kam pravzaprav po duhovni izbiri spadajo. Ali na zahod, kjer je Hitlerju sledila svoboda, ali pa na vzhod, kamor so z okrvavljenimi rokami krenili očetje postkomunističnega establishmenta, ki triumfira v neposredni bližini bronaste izzivalnosti Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča.

Čas je že, da naredimo malo reda v vrstah antifašizma.

Čez goré, poljá...

Toda ne s triumfom, marveč s spoznanjem, da smo šli skozi veliko žaloigro. Ne bi se smeli več poigravati s tako veliko rečjo, kot je še vedno nedorečena pravda o neki tragični stiski: to sta povzročila najprej tuji okupator, ob njem pa še domači revolucionar, ki nam je svoje resnične naklepe prikazoval kot osvobodilni boj.

Nasedli smo, ampak zaradi iskrenosti našega odziva smo še vedno ponosni. Zmagali smo, ampak precej drugače, kot so nam to hoteli prikazati menedžerji sestopa in tranzicije. Zmagali smo kot Slovenci, Evropejci in navsezadnje kot kristjani.

Pozorno opazujemo, kaj se dogaja.

Razmišljamo, kaj velja več: čudni lažni triumf ali pa mir med nami in naš ugled v Evropi in svetu.

Ob 50. obletnici konca druge svetovne vojne

Bližnje praznovanje konca druge svetovne vojne je za slovenski narod in državo velik izziv. Naš narod je bil namreč v tej vojni posebno preizkušen. Ob spominu na veselje ob koncu vojne in okupacije ne moremo mimo žalosti ob misli na vse preizkušnje, žrtve ter moralno in fizično trpljenje, ki ga je ta vojna zahtevala od toliko članov našega naroda. Zato ob 50. obletnici konca vojne izražamo Bogu hvaležnost za vso moč, ki jo je dajal našim ljudem v preizkušnjah. Pred Bogom pa tudi stojimo zgroženi in skesani zaradi zla, ki smo ga ljudje zmogli povzročiti drug drugemu. Čeprav smo ustvarjeni po njegovi podobi in smo vsi njegovi otroci, smo usodno zaznamovani z grešnostjo. Tudi tega dejstva ne smemo pozabiti.

Druga svetovna vojna ni zapisana v spominu našega naroda samo kot žalostno obdobje okupacije, temveč prav tako kot obdobje velike narodove razdvojenosti in bratomorne vojne. Ta neznanska rana mednarodnega razdora še vedno ni zaceljena in bistvenih dejanj narodove sprave tudi po 50 letih do konca vojne še nismo zmogli. Pred petimi leti smo ob padcu komunističnega totalitarnega režima sicer ustvarili politične možnosti za objektivnejšo raziskovanje, ki ni več pod pritiskom režima in njegovih političnih interesov. Naredili smo tudi nekaj pomembnih dejanj, med katerimi je treba predvsem omeniti veliko spravno slovesnost v Kočevskem Rogu: po 45 letih je slovenski narod simbolično in dostojno pokopal po končani vojni pobite domobrancelje in zaznamoval njihov spomin, kar se je nadaljevalo v naslednjih letih.

Vendar pa bistvene naloge sprave ostajajo še pred nami. Pri tem se zavedamo, da je bilo slovensko javno mnenje 45 let pod izključnim pritiskom ene same komunistične ideologije in njenih pristranskih zgodovinskih razlag; ker ustaljenih stereotipov v zavesti ljudi ni mogoče čez noč spremeniti, se zavedamo, da bo proces sprave zahteval še veliko časa.

Slovenska škofovska konferenca je 13. marca 1990 nakazala bistvene naloge in stopnje sprave. Pri tem je izhajala iz prepričanja, da nas lahko osvobodi samo resnica. Usoda naše sprave počiva na izpolnitvi glavne naloge: "Ugotoviti polno in celostno zgodovinsko resnico o vseh dogodkih od začetka zadnje vojne do danes."

Ugotavljamo, da se ta temeljni pogoj premalo izpolnjuje. Premalo se namreč upošteva, da so dogodki in dejanja med seboj povezani in da si je samo iz te povezave mogoče ustvariti pravilnejšo podobo in pravičnejšo sodbo. Prav tako se v javnem govorjenju še vedno uporabljajo stare zmerljivke in sramotilne besede, ki so bile v preteklosti sestavni del ideološkega prikazovanja zgodovine. Občutek imamo, da kaže se-

danja oblast premalo volje in daje premalo možnosti za raziskovanje naše polpretekle zgodovine in za pravo krivic.

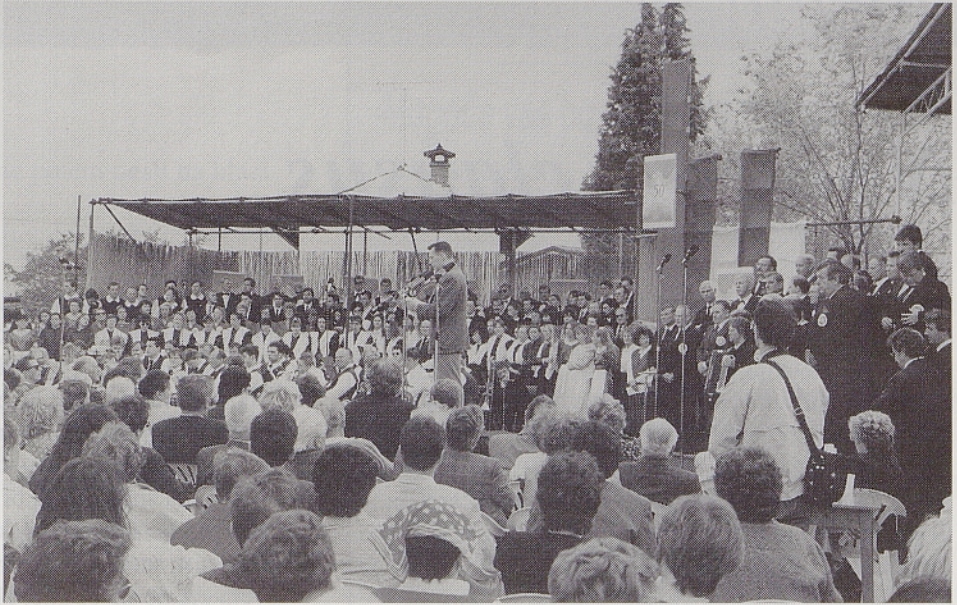
Kljub temu pa se v zadnjem času uveljavlja tudi nekaj pomembnih spoznanj. Nobenega dvoma ni, da je večina partizanskih borcev, ki so delovali v okviru Osvobodilne fronte, šla v boj iz domoljubja in volje po osvoboditvi slovenskega naroda. To so bili večinoma verni ljudje in niso imeli nobenega namena podpirati komunistično revolucijo in ateistično ideologijo. Zato lahko rečemo, da je partija zlorabila njihovo domoljubje, ko je osvobodilni boj izrabila tudi za izvedbo revolucionarnega prevzema oblasti. Tisti partizani, ki se po vojni niso uklonili ideološkemu pritiskom Komunistične partije, so bili neredko moralno in gmotno zastavljeni.

Prav tako ni nobenega dvoma, da tudi velikanska večina domobrancev ni hotela nič drugega kakor svobodno in demokratično Slovenijo. Če je torej kljub temu prišlo do spopada s partizani, se to ni godilo zaradi tega, ker bi domobranci želeli, da bi Slovenija ostala okupirana, temveč zato, ker so nasprotovali temu, da bi v Sloveniji zavladal totalitarni komunizem. Pri tem so seveda upali, da bodo Slovenijo osvobodili zahodni zavezniki in bo tako Slovenija obvarovana pred komunistično diktaturo. Zaradi tega niso bili izdajalci naroda, kakor jih je imenovala vsa povojna politična propaganda.

Če so eni in drugi zagrešili dejanja, ki niso služila narodu in njegovi blaginji, je treba to najprej pripisati nespornemu dejstvu, da je med časom druge svetovne vojne in neločljivo skupaj z bojem proti okupatorjem potekala v Sloveniji komunistična revolucija, katere brezpogojni cilj je bil uvedba totalitarne komunistične oblasti. Povojna uradna razlaga dogodkov med vojno tega ni nikoli tajila, ampak se je s tem celo hvalila. Zato ni mogoče, da bi pri iskanju čim pravičnejše ocene medvojnih dogodkov danes to čisto preprosto pustili ob strani.

Danes lahko samo obžalujemo, da je domobranstvo poglobilo razdor v slovenskem narodu, in to v najtežjih časih okupacije. Toda domobranstvo se je začelo kot popolnoma legitimna samoobramba pred poboji civilnega prebivalstva, ki so jih izvajali komunistični revolucionarji. Na začetku vsega tistega, kar bo objektivna in poštena moralna ocena lahko očitala domobranstvu kot pojavu, stoji torej revolucionarni načrt partije, voden od zunaj, da prevzame oblast in uvede komunistični totalitarni režim. Samo tako razumemo pretresljivo dejstvo, da je Osvobodilna fronta Slovenije pobila že med vojno veliko Slovencev, po končani vojni pa je množično in brez vsake sodbe po-

Pogled na oder med proslavo ob 50-letnici osvoboditve, ki sta jo v Dobrodo bu priredila Svet slovenskih organizacij in Slovensko kulturno gospodarska zveza.

morila ne samo ujete domobrance, temveč prav tako mnogo civilistov, ki bi se utegnili upirati novi komunistični oblasti. Slovenski bratomorni spopad je sprožilo predvsem to revolucionarno nasilje. Danes, ko smo zavrgli totalitarno družbeno ureditev, moramo prav tako zavreči in odkloniti tudi to revolucijo.

Vse to je treba upoštevati, če hočemo biti čim pravičnejši v svojih sodbah. Zato pa moramo tudi obsoditi vse tisto, kar je bilo neprimerne, krivičnega ali celo zločinskega na domobranski strani. Obsodbo zasluži predvsem vsako dejanje nasilja, mučenja in pobijanja civilnih ali neoboroženih ljudi. Niti v vojnih razmerah ni vse dovoljeno. To velja enako za obe strani in za vsako je treba najprej ugotoviti, kaj se je res zgodilo.

Slovenska škofovska konferenca izraža svojo pripravljenost zavzeti nedvoumno moralno stališče do vsakega dogodka ali pojava s katere koli strani, ko je zadostno objektivno in pošteno osvetljen. S svojim izrekanjem o minulih dogodkih hoče samo služiti resnici, pravici in spravi. Spet obžalujemo tudi vse tisto, kar je bilo neprimerno ali zgrešeno v ravnanju predstavnikov katoliške Cerkve kot institucije, in se opravičujemo vsem prizadetim. To sta sicer že storila pokojni ljubljanski nadškof dr. Jože Pogačnik na veliki četrtek, 7. aprila 1977, in ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar na veliki četrtek, 12. aprila 1990.

Konec druge svetovne vojne je v svetu in še posebej v Evropi tudi začetek velike demokratične obnove. Grozote druge svetovne vojne, ki jih je povzročil totalitarni nacistični režim, in strahote prejšnjih in poznejših komunističnih revolucij so svet prepričale o nujni potrebi spoštovanja človekovih pravic in njihovega mednarodnega jamstva. Tri leta po koncu vojne so Združeni narodi sprejeli Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, kateri so sledili številni mednarodni pravno zavezujoči dokumenti, ki so hrbtenica sodobnih demokratičnih ureditev. Na načelih spoštovanja človekovih pravic se nekdanji sprtni narodi v Evropi spravijo, začnejo sodelovati in se združevati v

čedalje tesnejšo skupnost. Demokratični del sveta doživi v polovici stoletja velik gospodarski, družbeni in politični napredek. Žal pa smo bili po krivdi tistih, ki so leta 1945 v Sloveniji slavili zmago in uresničili svoje revolucionarne načrte, skoraj pol stoletja izključeni iz tega napredka, prenašali smo nasilje nad zvestvo in značajem slovenskega človeka ter postajali spoznavno, kulturno in duhovno bolj in bolj osiromašeni. Človekove pravice so bile teptane, v prvem obdobju po vojni še posebno kruto in brezobzirno. Člani katoliške Cerkve, zlasti duhovniki, so bili še posebej tarča preganjanja in zapostavljanja.

Mnogi prizadeti posamezniki so s svojo življenjsko držo dokazali, da so povzročiteljem krivice odpustili. Če kdo tega še ni storil, ga vabimo, naj po zgledu našega Odrešenika to stori. Vsem tistim Slovenkam in Slovencem doma in po svetu, ki na krivice niso odgovarjali z nasiljem ali celo s terorizmom, izrekamo spoštovanje in priznanje.

Pet let je že minilo, odkar oblikujemo demokratično ureditev, zato smo toliko bolj zavezani resnici, pravici in spravi. Sprava je mogoča, saj so imeli partizani in domobranci pred očmi isti cilj: svobodno Slovenijo. Nacizem, proti kateremu so se borili partizani, in komunizem proti kateremu so se borili domobranci, sta danes mrtva. Slovenski narod pa je končno uresničil svoj tisočletni sen: svojo samostojnost in državnost. Zato je zdaj resnično napočil trenutek sprave. Zdaj je čas, da kot narod stopimo skupaj, obžalujemo vse zablode in vse trpljenje, ki smo si ga medsebojno povzročali velikokrat tudi po krivdi tujih sil, priznamo vse svoje krivde, po možnosti pravnamo krivice in se zavežemo, da nam bo v prihodnje sožitje v miru, sodelovanje v pravičnosti in spoštovanje medsebojnih razlik v svobodi za vsakega med nami nedotakljivo vodilo.

V imenu Slovenske škofovske konference:
nadškof dr. Alojzij Šuštar,
predsednik

Numerus clausus

Andrej Arko

V mrkem oktobru sem pripotoval na novo postajo svojega darovanja. Zdelo se mi je, da v duhovno puščavo. Čakati sem moral, da mi je kdo prišel odklenit, na nekaterih prejšnjih pa so drugi čakali name, da sem sploh prišel. Sicer sem si pa sam vaju gospodinjiti. Tu bi moral biti že v avgustu, septembru. Zamuda, ki ni bila moja zamuda. Moja sta bila razočaranje in malodušje. Srce je obtoževalo, ker sem bil grabil po zvezdah.

Naslednji dan je bila nedelja in sem se predstavil. Prišlo je kakih sto ljudi, večinoma, sem pomislil, firbecv. Kmalu se je izkazalo, da sem imel prav. Res pa je, da se jih je potem za vse svete pa za božič in novo leto v župnijsko cerkev s sorodniki vred narinilo toliko, da vsi niso mogli vanjo.

Še prej se me je oprijel vzdevek gradbeni župnik; zgradil sem novo cerkev, drugo sem skupaj z bližnjimi kapelicami križevega pota prenovil, v eni dal popraviti in obnoviti orgle in ta sladka zavest, da ne rečem domišljavost, sta bili gluhi za nagovarjanja, naj se prepustim presiti tujini. Vem pa, da se ne bi niti ena kela zavihтела, če ne bi bilo mojih predragih župljanov.

Predobro sem vedel, kaj skrivata v sebi besedi gradbeni župnik: negodovanje nad povnanjenim jemanjem dušnega pastirstva. Duhovna prenova in napredovanje v svetosti lahko rasteta iz dajanja osebnega zgleda, iz molitev, kateheze, gorečnosti v neumornem spovedovanju, v občutenem pridiganju... Na očitke sem odgovarjal, da tudi gradnja in prenova cerkvenih zgradb razgibava in priteguje občestvo k sodelovanju in žrtvovanju za presežno in da je tudi to pomembna evangelizacija. Za Šmartno pa bi lahko rekel ponovna evangelizacija.

Podružna cerkvena svete Agate na razglednem in kar strmem Keblu je bila vedno prijetno izletišče; maša pa po tradiciji le dvakrat v letu: v februarju, na god sv. Agate, in v septembru, na mali šmaren. Ko sem prišel v Šmartno, je bila cerkvena v poraznem stanju: zunanji omet je skoraj povsem odpadel, streha je nad korom celo puščala. Cerkev je bila zelo stara, nad pol tisočletja. Vendar ni imela umetnostnozgodovinske vrednosti – ne po notranjščini ne po stavbarski podobi.

Preden sem prvokrat maševal pri Sveti Agati, sem si cerkvico natančneje ogledal. Sprevidel sem, da je

nujno potrebna popravila, da ne bi bila škoda še večja. To sem povedal kar med pridigo pri maši, kamor je prišlo nemalo ljudi. Vreme je bilo suho, kljub zimi skorajda prijetno, in ko smo se po maši v večji skupini spuščali s hriba, se jih je nekaj začelo oglašati, da prenova nima smisla. Kaj bi prenavljali podružno cerkev, ko pa ljudje še v župnijsko ne hodijo. Zbrati bi morali ves denar sami, saj Zavod za spomeniško varstvo za Sveto Agato ne bi imel posluha. Sramota bo, če v tem času preobilja ne bomo spodobni obnoviti tako majhne cerkve, ki so jo predniki tudi v pomanjkanju skozi stoletja pred nami skrbno vzdrževali in kajpak pozidali, smo se oglašali nekateri že bolj pri vznožju.

Odločil sem se povabiti zidarja, da sta povedala, koliko bi stalo. V prijazni zgovornosti sta naračunala presenetljivo sprejemljiva dobra dva milijona. Seveda sta računala na sodelovanje sovaščanov. Pri maši v župnijski cerkvi sem nepreštevilnim oznanil, da bi z naslednjo nedeljo počasi začeli zbirati denar. Obrazi v klopeh so ostali negibni. Toda naslednjo nedeljo so prinesli približno stoti del predvidenega zneska; in kadar je kdo prinesel plačat za mašo, je preostanek pustil za Sveto Agato; na velikonočni ponedeljek se je oglašil fantič, ki ga nisem poznal od verouka, in prinesel "za zgodovinski spomenik na Keblu" ovojnico, v kateri je bilo celo več, kot pade ob nedeljah v pušico. Upanje je naraslo ob velikem šmarnu, ko sem lahko prepolni cerkvi oznanil, da se bližamo tretjini predvidenih stroškov. Začutil sem, da se je v vasi začelo nekaj premikati. Z nekaj možmi smo sedli za mizo in naredili načrt. Ne bo šlo pred zimo. Toda zdelo se mi je, da ob nedeljah vendarle brni manj traktorjev in žag in kak Šmartinec mi je k pozdravu primaknil še prijazno vprašanje.

Nekega vročega nedeljskega popoldneva, še vedno v avgustu, se je pred župniščem ustavila sinja limuzina. Oglasil se je visok in precej zajeten možakar. Z nasmehom je pozdravil, mi segel v roko, predstavil pa se ni. Kar naprej se je smehljaj. Pomislil sem, da mu je nerodno in sem ga povabil noter, kjer je bilo prijetno hladno, da je sedel.

"Vidim, da me ne poznaš več. Krenc... iz sosednjega razreda, skupaj smo imeli telovadbo in predvojaško..."

“Krenc... Priimka se spominjam, ja... ampak prepoznal pa bi ne več. Čakaj, a nisi ti nekoč... ah, ne, to je bil drugi...”

“Kaj?”

“Padel z bradlje.”

“Ja, jaz sem, ja; ko ste me potem nesli na blazine...”

“Imel si zaprte oči... Ti si Bogdan, ne?”

“Ne, Marjan.”

“Ah ja, Marjan, točno. Marjan Krenc, ja. Bi ti prišlo pivo, ali bi kaj kratkega, ko je tako vroče?”

“Ti, ne pijem. Sem na tabletah, hvala.”

“Čakaj, pa saj imam tudi bezgov sok...”

“Ti, ne bi, hvala. Veš, imam pritisk, imam sladkor, imam revmatizem na jesen... Hvala, res...”

“Pa tak dedec!”

“Hjah... ti, prišel sem zaradi neke cerkve, ki jo obnavljate...”

“Ne še. Kako pa ti to veš? Ne vidiva se trideset let, pa me ne vprašaš drugega kot o cerkvi svete Agate...”

“Ti, to je pa povedala sodelavka moje žene. Oni imajo tod nekje počitniško hišo. Menda hodijo gor k tisti cerkvi na hrib, tako za rekreacijo, pa je povedala, da boste prenavljali, pa da nimate denarja. Ti, meni pa to zdaj zelo prav pride. Hčerko, veš, enega samega otroka imava, bi rad dal na škofijsko gimnazijo, pa je ne morejo sprejeti, češ da imajo numerus clausus. Ampak ona je dobra učenka, je bila vedno med boljšimi, pa tudi take čuteče narave je. Pomislil sem, da je nočejo sprejeti, ker mi nismo verni, saj veš, moj oče je bil na občini, veš, da je moral biti komunist, pa jaz sem bil tudi komunist, ampak zdaj so drugi časi – in da bi rekel, da smo bili kdaj proti veri, to pa ne! No in seveda, punca o krščanstvu skoraj nič ne ve. Čeprav tam pravijo, da nazorska pripadnost pri sprejemu ni odločilna, se meni vseeno zdi, da je. Zdaj je ona na počitnicah, tam v tolminskih grapah nekje, je šla na duhovne vaje, da se malo pouči. Jaz pa bi silno rad videl, da gre na to gimnazijo, enega samega otroka imam, pa bi želel, da dobi solidno vzgojo in izobrazbo. Saj veš, kaj je zdaj vse med mladino; in Andreja si tudi želi na to gimnazijo. Pa je tak naval. Jaz pa ne poznam nobenega fajmoštra, komaj sem se spomnil nate, pa še to samo zato, ker smo te takrat pred maturo tako zajejavali, oprusti, da kar tako rečem...”

“Naj bi jaz posredoval, da jo sprejmejo, si mislil, ne?”

“No, ja, tako, ti se s temi ljudmi poznaš, rečeš, to je hči mojega sošolca, a ne, solidna in tako naprej; rečeš ravnatelju ali pa predstojniku... – Jaz pa ti plačam tisto Agato!”

“Ti si neprekosljiv!”

“To ni podkupnina, pazi! Za čisto igro gre, ne boj se. A naj ostane med nama. Jaz sem predsednik uprav-

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da...

- da se je zadnje čase ugotovilo, da je bil pod zapisnikom preiskave, ki jo je Udba v prvih povojnih letih naredila v stanovanju znanega katoliškega kulturnika dr. Gosarja, podpisan dr. Zdenko Roter...
- da sta v zadnjem času izšli dve knjigi slovenskih katoliških avtorjev v italijanščini, spomini Jožka Kraglja (*Io prete nelle prigioni dell'ex Jugoslavia*) ter estetska študija p. Marka Ivana Rupnika *L'arte memoria della comunione...*
- da je Kidrič na seji centralnega komiteta Komunistične partije Slovenije 25. junija 1944 izjavil, da “Ljubljana danes igra oportunistično vlogo (mesto heroj?) in zato naj Angleži bombardirajo vojaške objekte...”
- da obstaja sumnja, da sta pri smrti profesorja Ernesta Tomca, voditelja Katoliške akcije, ki je med vojno umrl po operaciji v bolnici v Ljubljani, “pomagala” dva zdravnika...
- da v Sloveniji čaka na založnika od 200 do 400 pesniških zbirk...
- da je po papeževi encikliki *Evangelium vitae* v Zadru pet zdravnikov izjavilo, da ne bodo opravljali splavov...
- da Šentjur pri Celju, mesto skladateljev in zdravnikov Ipavcev, praznuje stoletnico rojstva šentjurškega rojaka, nadporočnika Franja Malgaja, junaka iz bojev za severno mejo po prvi svetovni vojni...
- da v Medžugorju gradijo otroško vas, namenjeno otrokom, ki so v tej vojni ostali brez staršev...
- da Slovenci imamo relativno več vikendov in jaht kot zahodni Nemci...
- da na ljubljanski avtobusni postaji ne najdeš več postrežčkov...
- da so sinagogo, judovsko cerkev, v Murski Soboti leta 1945 podrli komunisti...
- da je bil med organizatorji sramotnega pustovanja letos v Ajdovščini tudi diplomiranec iz literarnih ved...
- da smo Slovenci poleg Izraelcev eden redkih narodov, ki nimajo svojega preklinjanja (Izraelci preklinjajo po arabsko, Slovenci pa po srbsko in italijansko)...
- da je Demokratična stranka levice, naslednica Komunistične partije Italije, prodala svojo palačo v ulici Botteghe Oscure v Rimu za 65 milijard lir...
- da bo pri celjski Mohorjevi družbi izšel roman ameriške Slovenke, povojne emigrantke Mare Cerar Hull, o dogajanju v poletju 1945 v območju Domžal...

nega odbora delniške družbe Banke Carniola; povedal mi boš, koliko vam manjka in mi to izdvojimo kot prispevek za kulturo in nam za to priznajo olajšave. Ti pa rečeš nekaj besed za mojo hčer, pa je.”

“Nikogar tam prav dobro ne poznam, na nobeni od škofijskih gimnazij. Pa veš kaj, tam me lahko vprašajo, recimo, saj ne bodo, ampak recimo, zakaj pa ta dobrotnik ne pomisli na našo šolo, pri nas se tudi potrebuje denar, pa še kako!”

“Ti, to se da urediti. Če pa bi nastalo sranje, oprost, da kar tako rečem, saj veš, kaj mislim, pojdi pa kar do škofa.”

“Ti si pa to čisto po svoje predstavljaš. Kaj pa če tvojo hčer sprejmejo, pa se recimo čez čas po kakem naključju spreobrne in postane navsezadnje še kristjana?”

“Torej, saj sem rekel, da nimamo nič proti krščanstvu, prej narobe. Če se spreobrne, se pač spreobrne, kaj jaz morem. Pa mislim, da se ne bo. Je že v takih letih... Sicer pa... saj vera nič ne stane.”

“Vera je odgovornost, če skušaš živeti po njej, je pa tudi milost; pomeni premagovanje samega sebe, dobrosrčnost do bližnjega, pomeni srečo... Ampak začne se pri odgovornosti. –

Kaj pa če tvojo hčerko kdaj spreleti misel, da se ne poroči in da postane Kristusova nevesta? Veš, kaj je to? Na vse moraš biti pripravljen.”

“Ah, kje pa! Je preživa za klošter. Pa tudi sicer... ona sanja o medicini in to že od malega. Pa vsak čas bo staknila kakšnega fanta... tako, da ti kar mimo posreduje zanjo, no, seveda, lepo te prosim in še enkrat prosim.”

“Ti si mi kljukec, ja. Torej – ničesar ti ne obljubim!”

Predzadnji dan pred shodom in mašo pri Sveti Agati me je presenetila razglednica: “Cilj dosežen! Hvala, hvala in še enkrat hvala! Kmalu nasvidenje! Krenc.” Skoraj hkrati je prispelo bančno obvestilo o spremenjenem stanju na našem žiro računu. Koliko jih je, ki bi temu rekli naključje – in spet koliko nas je, ki bi temu rekli božja previdnost! Drznil sem si pomisliti, da bo Sveta Agata pod novo streho še pred zimo. Gradbeni odbor se je razgibal in mi pripisal čarovniške lastnosti, saj za Andrejo Krenc, ki je vstopila v dodatni razred, za katerega so se na gimnaziji zaradi velikega zanimanja zadnji hip odločili, ni vedel. Vas se je dvignila. Niso bili več pomembni ne denar ne delavci ne organizacija, ampak le še vreme. Toda jesen je bila suha in ko sem v nedeljo na god svete Terezije prvič izredno maševal v prenovljeni cerkvi, kamor se je stlačila le kakšna tretjina vseh navzočih, smo lahko imeli agape kar na prostem, razpostavljen na zidu okoli cerkvenega dvorišča, kjer ni bilo več niti sledu kakih ostankov malte. Od Krenca pa kljub vabilom ni bilo glasu.

Vladimir Kos

In neko jutro

*Nekoč sem menil: tam za okenc svilo,
v prelepi hiši z belimi zidovi,
žive ljudje, drugačni kakor mi.*

*In tu in tam je stal vratar pred vhodom
in tudi pes z grožečimi glasovi,
da bi nihče ne vdiral v hišo s silo,
nihče jim sreče s krhkih rok izvil.*

*A neko jutro z vrat s srebrá obodom
izstopi vsa objokana gospa,
s prekrasno torbico ob robčku v roki.*

*Odvedla jo je jutranja meglá
na poti senc med naših sobic bloki.
Še pajek je mežal v svilenem slaku.
Le v dalji je zas ópel zgodnji vlak.*

Dokler nisem nekega dne razgrnil časnika in vko-pano obstrmel pred štirimi osmrtnicami: v vseh so hvalili pokojnikovo dobroto in vse so se začenjale z besedami sredi dela nas je zapustil...

Ko sem bil nedolgo za tem vendarle imenovan za izseljenskega župnika v več nemških župnijah, kamor sem odhajal ob svetih treh kraljih, je bila šmartinska župnijska cerkev spet enkrat premajhna. V zadnjem delu nagovora se mi je začel v grlu prelamljati glas. Med stavki sem delal premolke, da sem laže krotil ganjenost, kajti dobro sem videl, kako je nekaj žensk v ospredju tiščalo robčke k zariplim očem. Blagoslovil sem še po hišah in odšel v Rosenheim s Šmartnim v srcu; ne, odšel sem tja s srcem v Šmartnem. Ko bi le tam ostal! A ni bil dovolj Rosenheim, moral sem se še prilagajati nebotičnikom v cerkvi sredi newyorškega Manhattna. Med tem je minilo enajst let in želja po domovini je postala čedalje bolj neizprosna.

Na frankfurtskem letališču sem bil že vaje čakanja med prestopanjem na letalo proti Ljubljani. Tako sem se lepega dne pridružil ženskama, ki sem ju slišal govoriti po slovensko in ki sta bili že na prvi pogled drugače oblečeni kot druge. Čakali sta več ur; ena je priletela iz Bangkoka, druga pa iz Lusake. Kazali sta mi posnetke iz tamkajšnjih bolnišnic. Sama revščina. Med kazanjem fotografij je tisti, ki je priletela iz Tajske, zdrsnila s kolen na tla velika torba. Iz nje je popadalo nekaj drobnarij, med drugim potni list z letalsko vozovnico. Sklonil sem se s sedeža in v trenutku mi je kri butnila v lica.

Na vozovnici je pisalo: Dr. s. Deodata Krenc.

Šola nosilka vrednot in prave kulture

Diomira Fabjan Bajc

Če je res, kar trdi francoski zgodovinar o velikih zgodovinskih pretresih in travmah, in sicer, da jih narodi prebolijo šele v enem stoletju, potem smo mi, Slovenci, še na poti, da prebolimo strahotno katastrofo druge svetovne vojne, a še pred njo, mi Primorci, dvajsetletno fašistično diktaturo z neusmiljenim etničnim čiščenjem, kot bi to imenovali danes. To nam dokazuje položaj v sami Sloveniji, kjer akterji in borci v drugi svetovni vojni še ne morejo in ne znajo najti skupnega jezika, jasno pa je tudi pri nas v Italiji, kjer še vedno ne najdemo pravega ravnotežja med frazerstvom političnih puhlic in pravimi vrednotami narodne kontinuitete na ozemlju, kjer bivamo že poldrugo tisočletje.

Med nami še živi generacija, ki je doživljala genocid na lastni koži. Še so med nami očitniki požiga Narodnega doma, sošolci otrok, ki jim je učitelj pljuval v usta bolezenske klice, ker so govorili slovensko, deklice, ki jo je učitelj obesil za kite na obešalnik (kakor nam priča Boris Pahor), še so med nami učiteljki, ki so bili odpušteni iz službe ter internirani (kakor nam opisuje knjiga Minke Lavrenčič Pahor), vrstniki tistih štirih tisočev, ki so zgoreli v koncentracijskem taborišču v Rižarni, tistih 51 – od katerih kar 33 Slovencev –, ki so bili obešeni na via Ghega, tistih 71 talcev, ustreljenih na Opčinah, vseh konfiniranih duhovnikov, da niti ne omenjamo naših narodnih junakov, ki so bili ustreljeni leta 1930 v Bazovici in leta 1941 na openskem strelišču, ki ga še vedno skruni športno vežbanje, in vseh, ki so umirali v taboriščih v Italiji in Nemčiji, pa še nešteto neznanih junakov vsepovsod. Prav je, da se spomnimo tudi vseh mladih življenj, ki so ugasnila v boju za osvoboditev Trsta leta 1945 in ki se jih na žalost ne spominjamo iz političnih razlogov, jaz osebno pa mislim nanje z velikim spoštovanjem in z veliko žalostjo.

Leto 1945 je bilo tudi za mojo generacijo prelomnica. Dotlej smo morali obiskovati italijansko šolo, saj so bile vse cvetoče slovenske šole na ozemlju, ki je bilo priključeno Italiji z Rapalsko pogodbo, s približno 50.000 učenci, ukinjene leta 1923 z Gentilejevo t.i. šolsko reformo. Za večino od nas je bila pravilna italijanščina popolnoma tuj jezik in učili smo se na pamet, ne da bi veliko razumeli. Vzklikati smo morali tujemu diktatorju, ki si je zadal cilj, da nas kot narod uniči, zlepa ali zgrda.

Kje najti žarek upanja? Edino v boju za vsako ceno, brez alternative. Naši ljudje so se borili, bolj ali manj pogumno, ne da bi se spraševali, ali se splača,

ali bodo za to poplačani, borili so se za narodno preživetje, za lastno človeško preživetje in dostojanstvo.

Konec tega neenakopravnega boja, v katerem smo se rešili strahotne more, se spominjam kot velike evforije, v katero pa je takoj začela posegati politika s svojimi pragmatičnimi cilji. V tem ključu sem doživljala tudi obnovev in nastajanje novih slovenskih šol.

Pripadam generaciji, ki se je sicer rodila pred drugo svetovno vojno, v dobi fašizma, a sem imela srečo, da sem, razen dveh razredov, obiskovala slovensko šolo. Naši profesorji, povečini begunci, so nas z navdušenjem vzgajali in ljubezni do slovenstva. Nekateri od njih so nam vžgali v srcu celo vizijo bodoče neodvisne države Slovenije, ki smo jo, proti vsakemu pričakovanju, doživeli leta 1991. Hvaležna sem jim za te velike sanje, ki so se mi v življenju uresničile. Tudi iz tega izhaja moje globoko prepričanje, da mora biti šola sicer strokovno na čim višji in na čim uglednejši ravni, a da to ni dovolj: nuditi sme in mora mladim tudi duhovno hrano, ki smo ji včasih z danes sicer zastarelim izrazom rekli ideali, z modernejšim mogoče vrednote. Kljub razširjenemu mnenju, da zgodovino oblikujeta denar in orožje, sem namreč prepričana, da tisto pravo zgodovino, ki vodi v počlovečenje človeka in torej v strpnejše sožitje, v lepšo sedanost in – če hočete – tudi prihodnost, še vedno ustvarjajo ideali in sanje, ljubezen in navdušenje.

A kje smo črpali moč in optimizem za preživetje v črni dobi zatiranja, kje smo našli uteho in spodbudo za nadaljnje delo ob težavah, ki so se nam kotalile pod noge vseh teh petdeset let po koncu druge svetovne vojne? Kam bomo šli iskat veselja in poguma še naprej v tem času, ki bi moral biti čas praznovanja, saj smo Slovenci priznani v mednarodni skupnosti kot še nikoli doslej v zgodovini, a se nam včasih zdi, da nam pojemajo sile, lotevata se nas zbežanost in malodušje, ker nismo navajeni na svobodo? Iskali ju bomo, veselje in pogum, kot vedno, v naši tradiciji in v naši kulturi, v zavesti, da smo dolžni nadaljevati delo naših prednikov, naj le stane kakšno žrtev, saj so vendar podarjene stvari brez vrednosti. A veselje in pogum bomo iskali predvsem pri naši mladini, zdaj že pri tretji povojni generaciji, pri naših otrocih in pri vnukih, ki vstopajo v vrte in šole. Kot je pisal Cankar sredi grozot prve svetovne vojne:

“Jaz pa vem, kam pojdem, jaz pa vem, kje so luči prižgane – kako, da se nisem že prej domislil? K zibki pojdem; dvoje milih plamenov, neugasljivih, se tiho in

mirno smehlja iz nje; angel božji drži roke nad njima, dokler ne zasije zarja nad gorami.”

Naši mladi nadaljujejo slovensko tradicijo v naši šoli. V vseh teh petdesetih letih je bila in je slovenska šola nenadomestljiva. Ob vseh pomanjkljivostih in napakah, ki pa so delno tudi posledica za nas neustrezne zakonodaje, saj je uradno le “šola s slovenskim učnim jezikom”, je iz nje izšlo na tisoče diplomantov, nekateri v poklic, drugi na razne univerze. Številni so se uveljavili doma in v tujini, vsekakor se je socialna struktura slovenskega prebivalstva v petdesetih letih zelo spremenila prav po zaslugi naših šol. Žal je zaradi fašizma zapustilo naše kraje ogromno izobražencev, doživeli smo pravi eksodus, a nova legija intelektualcev, ki deluje na vseh področjih, je zapolnila nastale vrzeli in lahko smo ponosni nanje.

V strokovnem smislu so naše šole dobre in resne. Kaj na rečemo o narodnosti in jezikovni vzgoji? Kakor po vsem svetu se tudi pri nas odnos do narodnih vrednot spreminja. Kdor je okusil prepoved lastnega jezika, ga bolj ceni od tistega, ki ga je smel vedno bolj ali manj nemoteno uporabljati. Moj odnos do jezika je, da postane vrednota takrat, ko ti ga hoče kdo vzeti. Zavedati se moramo, da je v jeziku skrita narodova zgodovina in narodni značaj, narodov poseben pogled na svet, skratka: v jeziku se izraža narodova kultura. Zato ne smemo biti do njega ravnodušni. Ker smo manjšina, mora biti naša skrb za jezik stalna in budna. Naše šole nam nudijo dobro osnovo za dvojezičnost, ki je v našem položaju seveda nujna, a samo, če bomo pozorni in natančni, bomo zares postali dvojezični, v nasprotnem primeru bomo zapadli v diglosijo, govorili bomo mešanico dveh jezikov. Od vsakega izmed nas je odvisno, ali govorimo spodobno slovenščino in ali spoštujemo svoj jezik in sogovornika. Prepozno prihaja na naše TV ekrane vse prekratka slovenska oddaja, a vendarle! Vem, da jo naši ljudje gledajo z veseljem in ljubeznijo, vsak večer. Morda bo tudi to pomagalo, da bomo raje in lepše spregovorili v slovenščini!

Kakor nas je kultura hranila v dvajsetletnem mrku (pomislimo na Goriško Mohorjevo Družbo, na pisatelja Bevka, na kulturnega organizatorja Jelinčiča, na vse naše primorske Čedermace, ki so nam bili vzor v zvestobi kulturi in slovenstvu, kar je bilo eno in isto!), tako bi nas morala navdihovati ob nastanku in ob rasti naše glavne kulturne ustanove – naše šole. Žal ni bilo vedno tako, kot sem že prej omenila. Ne samo ob ustanovitvi, tudi kasneje, ob raznih političnih zasukih (predvsem leta 1948 ob razdoru med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo) je naša šola doživljala hude stiske in strmo izgubljala učence. Krvavenje se je nadaljevalo in se nadaljuje.

Prof. Diomira Fabjan Bajc pred mikrofonom v nabito polnem Kulturnem domu v Trstu.

Naj mi bo dovoljeno, da na tem mestu izrazim še eno željo, ki jo že dolgo gojim v srcu in ki se mi zdi, da so časi zreli za njeno uresničitev. Govorili smo o dvojezičnosti in o dvokulturnosti, dobrinah, ki nam dajeta možnost, da spoznavamo in cenimo dva sveta, dve mentaliteti. Vem, da si nekateri prizadevajo, da bi na slovenskih šolah bil še večji poudarek na dvokulturnosti, kot je bil doslej, in to v imenu novih časov in novih situacij, češ da je v slovenski šoli mnogo otrok iz narodnostno mešanih zakonov. Ti zakoni so vsekakor dokaz, da ni več sovraštva med večinskim in manjšinskim narodom, kar je v vsakem oziru razveseljivo. Ampak če ti starši vpisujejo svoje otroke v našo šolo, pomeni, da želijo, da se čim bolj naučijo slovenščine in slovenske kulture, česar se ne morejo nikjer drugje. Zato bi morali kvečjemu okrepiiti pouk slovenščine, ne pa obratno.

Še več: naj se uvede prostovoljni pouk slovenščine na vse italijanske šole v Trstu in na ozemlju, kjer živi naša manjšina, od osnovnih do nižjih in višjih srednjih šol. Samo tako se bo lahko dokončno podrl zid molka, ki ločuje naša dva sveta. Naj nam bo za zgled Slovenija, kjer se večina na jezikovno mešanem območju obvezno uči jezika manjšine!

Petdeset let po koncu druge svetovne vojne naj to pomeni kvalitetni skok v našem okolju! Ob koncu drugega tisočletja po Kristusu in ob koncu tega tako grozljivega stoletja bi moral Trst le najti pot do prijateljskega in spoštljivega sožitja. To pot naj bi utrla šola, nosilka vrednot in prave kulture. Le na tej osnovi je možna nova Evropa narodov! Če se mogoče komu zdi, da sem se pri tem razmišljanju preveč ustavljala ob temnih plateh naše preteklosti, naj poudarim, da se moramo zavedati korenin naše šole, ki segajo v trpljenje in kri. Zavedajmo se, da nam ni bilo nič poudarjenega in bodimo zato samozavestni! Predvsem pa glejmo naprej z optimizmom, saj kdor je preстал toliko hudega in je vztrajal, bo v lepših časih žel: že mi veliko žanjemo, še več pa bodo naši otroci in naši vnuki. Zanje pa se vsekakor spleča delati: naj nam bodo zato še naprej vodilo lepe Cankarjeve besede: Življenje, Mladost, Ljubezen.

Kako je Avstrija postala del nemškega rajha

Jože Peterlin

Pred nekaj leti sem na podstrešju pritlične hiše na Hujah pri Kranju našel droben zvešček z znano pisavo. Bil je droben zvezek z dnevnikom, ki ga je naš prvi urednik prof. Jože Peterlin (1913-1976) pisal leta 1938, ko je bil še študent v Ljubljani. Dnevnik, čeprav predvsem osebni, me je prevzel, ker mi je odkrival preteklost znanih oseb iz predvojnne Ljubljane: v njem so zapisi o znanih osebah in prijateljih Jožeta Peterlina iz mladih let (Vinko Beličič, Matej Poštolan, Ehrlich in mnogo drugih). Ni vse za zgodovino. Zanimivo pa je predvsem za razumevanje osebnosti Jožeta Peterlina in njegovega kroga iz ljubljanskih let. Na ta zvešček sem se spomnil te pomladne dni, ko proslavljamo 50-letnico osvoboditve in zmage nad fašizmom in nacizmom. Spomnil sem se nanj, zato ker je v njem popisana nemški Anschluss avstrijske države spomladi 1938. Takrat je bil namreč Jože Peterlin s štipendijo na izpopolnjevanju na Dunaju in je tiste dogodke doživljal kot študent. Neverjetno, kako so mehanizmi zgodovinskih preukcij pravzaprav vedno isti.

Marij Maver

Dunaj, 23. febr. 1938

Izpit je končan, tisti napor pred takim odločnim trenutkom je za mano. Zdaj sem kandidat, vsaj prvi izpit sem naredil. S prof. Kidričem se zdaj že dobro poznam, večkrat sem že bil pri njem. Zato mi je pomagalo zlasti predsedstvo "Slavističnega kluba". Pripravil sem Prešernov večer in vse je v teku za izlet v Prago. Hitel sem, da sem mogel oditi v Avstrijo – dobil sem ponudbo, če hočem oditi. Vse je šlo hitro – zdaj sem tu. Študentovski dom, vse polno neznanih obrazov, samo tuj jezik čujem – Tone Berkopec ostane še nekaj dni za slovensko konverzacijo. Veselim se že dneva, ko bom sam Slovenec na Dunaju.

Snoči ob 6h sem prišel – ne zdi se mi dolgčas. Sedaj samo še gledam, poslušam in razmišljam.

Mami je doma, daleč od tod. Vendar pa se zdi, da naju ne razdalja in ne državna meja ne moreta ločiti.

Sneži in mrzla burja brije zunaj. V učilnici je toplo – vsakdo se bavi s svojim delom. Cene – Vinko Beličič se daleč nekje pripravlja za sončno Italijo, Tone na lepo, najboljšo – Slovenijo – jaz pa napeto pričakujem velikih stvari na Dunaju.

* * *

6. marec

En teden na Dunaju. Počasi se vživljam. V kurzu na univerzi je vedno bolj prijetno, bolj in bolj se slušatelji spoznavamo in nekoliko tudi že v nemški "šprahi" razumemo. V četrtek sem na vrsti, da bom govoril – vaja torej. Tudi v domu se bolj in bolj spoznavam s fanti, vendar ni lahko prijatelje dobiti. Saj so dobri fantje, toda vsak ima svoje načrte – pijejo in krokajo zelo radi. V to družbo pa se vživeti ne morem. Govorim pa vendar že dosti zdaj. Obiskal sem tudi Mirkota Vodnika – svojega nekdanjega sošolca, sedaj mladega, razposajenega menišiča.

Danes sem naredil daljši sprehod na Kahlenberg in Leopoldsberg dve uri ven iz mesta "sam, le z mislimi svojimi skriti". Lep je bil razgled na mesto, čisto zadovoljen sem, le utrujen malo preveč.

7. III.

Med dunajskimi slavisti. Hafner je tako prijazen fant! Poslušam tudi predavanja prof. Winklerja. Vse je tako zelo domače. Sedimo okoli okrogle mize in se razgovarjamo. Anekdote so na vrsti, to je čisto nekaj drugega kot v Ljubljani. S Hafnerjem bova še večkrat skupaj – koroški Slovenec je in čudno – tako blizu sta si naenkrat dva Slovenca, čeprav se do sedaj še nikdar nista videla. Pisma sem že tako težko čakal. Danes sem ga zaradi predavanj bral šele ob 2h. To je bilo res zatajevanje!

8. III.

Kurz in predavanje iz svetovne oziroma ruske zgodovine, pa vendar je tako važno, da jo človek pozna. Poslušam jo predvsem zaradi jezika. Govorim že precej in sem kar zadovoljen, le jezi me in obupujem sam nad seboj, ko čitam "cajtunge" in ne razumem. Tako me ima, da bi razumel pastirsko pismo srbskega pravoslavnega sinoda. Pa ga ne morem iztuhtati. Učimo se še!

Dunaj, 15. 3. 38

Krasen oban. Kam? Orca cilia. Potem kočeva s klavičom na pravila in v Petro-nel. Ne voci. Toda ven kočeva, na polje in travnike. Kočeva na bob bahn-Hof nos-taje, kamor naj se peljeva. Kočeva v smer proti Mardčarshi. Lepiva kardio na Schwe-chal, pa noima dva na nek drugi Schwe-chal – Schwechalov je več. Dobro, se vdrava

Začetek drugega zvezka – maj 1938.

Lojzka Lombar in Jože Peterlin

9. III.

Danes je god moje mame. Bog ve, kako ga obhaja. Najbrže nič posebnega, kot navadno. Meni pa se zdi tu izreden dan. V Ljubljani tudi ne, tukaj pa vse, kar me spominja na dom. Danes sem bil v cerkvi že zgodaj. Ne vem, ali gredo ti fantje kaj ali sploh ne. To je čuden dom! Mnogo boljše se počutim, če združim vsakdanje delo z Bogom.

Danes sem se vpisal v seminar. – Doma pa Cenetovo pismo! Moj Bog, me je presenetil! Zadnje čase me skoro vsaka stvar preseneti, to je res, ampak vendar nisem prav nič pričakoval še Cenetovega glasu. Štiri dni v Italiji. Kod vse smo po svetu! Kdo bi si bil kdaj mislil, da bo to mogoče. Seveda moramo zato čimveč domov prinesiti novega. Cene tako pridno študira. Tudi jaz si moram čisto določen načrt napraviti, kaj bom naredil. To res ne gre, da bi se šel na Dunaju edino kurz iz nemščine in slovenski seminar. Tako sem postal žalosten, ko nisem še ničesar naredil. Cene je nekaj dni, pa je že toliko prebral! Sicer je na drugi strani res, da bi bral lahko tudi doma, ampak ima vendar tudi kolege. To je škoda, da nimam jaz kakšnega dobrega prijatelja, fejt avstrijskega katoliškega fanta. Saj ta družba je že tudi nekaj, ampak tako slučajnostna je, nič nas ne veže med seboj, prav nobena duhovna vez. Komaj že čakam, če bom prišel kako v stik z dr. Veiterjem in katoliškimi akademiki.

10. III.

Snoči smo poslušali Sušnikov (Kurt Schuschnigg, avstrijski zvezni kancler) govor po radiu in potem napoved glasovanja za nedeljo. Danes sem pričakoval kaj novega v mestu, pa ni ničesar, kot bi se ljudje ne mogli znajti. Skoro ves popoldne sem v seminarju, tudi Hafner je tam, zvečer pa pišem nekake vtise iz Dunaja za ljubljanske "cajtnge", če bodo hotele seveda objaviti. Obenem pišem dr. Ehrlichu pismo. Ob polnoči ga vržem v nabiralnik, ki je pritrjen na nasprotni strani ceste. Drugi fantje so menda v mestu – ker ni nikjer nobenega. Bajе korakajo po mestu skupine ljudi in vzklikajo Sušniku in Hitlerju. Komunisti tudi Sušniku z dvignjeno pestjo: "Freiheit"!

11. III.

Univerza je popoldne zaprta in ne morem v seminar. Vse je zastraženo – čuda policajev! Aeroplan kroži nad mestom neprestano in sipa iz neizčrpljivih zalog letake:

"Sušnik Heil..." Ceste so posute s papirjem, ki ga dviga veter visoko v zrak, potem pa se nakopičijo kupi za ogli in v obcestnih jarkih. Po mestu vozijo tovorni avtomobili, napolnjeni z mladimi fanti, ki trosijo letake in kličejo Avstriji.

Potem sedim ves popoldan doma v študijski sobi, toda nikamor ne morem naprej. Ko pride nov akademik v sobo, se prične znova razgovor. Jasno. Volitve, Avstrija, Hitler. Pa vsi zabavljajo čez kanclerja in se posmehujejo. Vsakega je sram, tako se zdi, da bi bil Avstrijec, Sušnikovec.

* * *

Ko povečerjam, grem na ulico. Komaj pridem malo bolj v sredino mesta, že zaslišim vpitje: Heil Hitler! Ničesar ne razumem. Vse hiti v center mesta, cele kolone ljudi z znaki führerja na prsih, avtomobili, osebni in tovorni, polni ljudi z velikimi nemškimi zastavami in rdečimi trakovi okoli rokavov, vse vpije: Heil Hitler, Heil Sieg! Pomešam se med to maso in hitim za njo. "Kaj je," sprašujejo ljudje. Nekateri, ki so baje zvedeli že okoli 4h, pojasnjujejo: Hitler je poslal ultimatum; ali se glasovanje takoj odpove, ali pa vkoraka čez tri ure nemška armada v Avstrijo.

Sušnik ves zbeگان, sprašuje Italijo, kaj bi naredila ona v tem slučaju. Italija hoče posredovati, toda v tem smislu, da se glasovanje odredi. Sušnik je moral glasovanje odpovedati...

Vse drvi v center, med potjo podere masa žensko, ki ima še znak Vaterländische Front in gre preko nje. Ne gleda, kod hodi, drvi naprej. Trg v centru je že poln, vedno nove mase. Pojavljajo se hitlerjanske zastave, vpitje narašča. Omahujem, ali bi šel med to maso, ali bi ostal zunaj nje, saj to bo revolucija. Policija drvi skupaj, toda dela le prostor demonstrantom. Moja radovednost je velika. Pomešam se in tok me vleče v stransko ulico. Pridirja kolesar okoli onih, ki še stoje z naznanilom: Dr. Hess bo govoril. Mase se vale, šipe zvene, izložbe so brez zapor. Dr. Hess govori masi z balkona: "Hvala vam za to manifestacijo Nemčiji. Prosim pa, da greste naprej, Nemčija bo čuvala odslej nad Avstrijo". Masa se vali naprej, od plamenic, ki jih nosijo demonstrantje v rokah, so razsvetljeni, veseli, rekel bi nori izrazi teh ljudi.

Medtem je menda govoril Sušnik po radiu in se poslovil z ganljivim pismom, da je moral oblast pustiti na ultimatum Nemčije. Pa tega na ulici ne slišimo, mislimo, da je še vedno Sušnik Bundeskanzler, toda da oblasti, moči nima no-

Hiša Lombarjevih na Hujah

bene, oz. noče nastopiti, da bi ne tekla kri. Demonstrantje korakajo iz ulice v ulico, sam ne vem, kod smo hodili, dunajska policija na konjih se pojavi, demonstrantje navale k njej in vpijejo: Živijo nemška policija! Može se držijo resno in jezdijo dalje. Toda tam v sredi še dvigne nekdo roko in zakliče: Heil Hitler! Tega hoče masa medse, nora je od navdušenja. Policija spremlja maso, dva policaja že dvigata roke, nato trije, potem več.

Maso pozdravlja na ovinku pešec policaj, ljudje navale okoli njega, mu stiskajo roki, ga objemajo in poljubljajo. Ljudi je zmerom več, bogve od kod, iz kakšnih rezervarjev jih črpajo, vse vpije, nemških zastav je zmerom več, avtomobili drve z bliskovito naglico mimo z ogromnimi nemško-kljukastimi križi. Policaji že imajo na rokavih rdeče trakove s kljukastimi križi, ljudje vpijejo: "Heil deutsche Polizei!" Sprevodi se razdele na več delov, po vsem mestu je vpitje, videz je tak, da je ves Dunaj nacional-socialističen. Na križišča se postavijo nacional-socialisti in urejajo

namesto policajev sprevod in promet. Policaje pa nalože na tovorni avtomobil, na katerem vihra velika kljukasta zastava in jih vozijo po mestu. Motorji drdrajo, menda so vsi avtomobili na cesti, vse vpije in se objema ter poljublja: Sieg heil, heil Hitler!... Nemška himna odmeva od zidov.

Ob eni po polnoči stoji masa pred hišo, od koder je prej govoril dr. Hess. Sedaj že množica ve, da je novi kancler dr. Seyss Inquart. Zebe nas v noge, zato naj kancler kmalu na balkon pride... Do pol dveh sem tudi jaz tu, prenašam mraz – začelo je večkrat snežiti – in vpitje, potem pa gremo s tovariši domov, jaz z zelo čudnimi občutki. Po 2h šele zaspim.

12. III.

Okoli 10^h grem v mesto, ker imam kurz. Nič več ne srečujem ljudi z znakom Vaterländische Front, sami kljukasti križi se blišče na prsih. Pred trgovino, kjer jih prodajajo, stoji policaj, da dela red, cel sprevod – v dveh parih – stoje na pločniku. Iz hiš vise že marsikje kljukaste zasta-

pod črto

Zapisi ob 50-letnici

Zakaj tako?

V času kampanje za občinske volitve smo na straneh našega časopisa imeli priložnost slediti živahni polemiki, ki se je v občini Doberdob odvijala med tamkajšnjo levičarsko listo, ki občino upravlja, in stranko Slovenske skupnosti. Polemika se je nadaljevala tudi po končanih volitvah in tako prerasla ta okvir ter se spremenila v pravi ideološki spor, kakršnemu že dolgo nismo bili priče v zamejstvu, s številnimi pismi uredništvu, ki smo jih imeli priložnost brati v Primorskem dnevniku.

Človeka najbolj prizadene, ko se ideološki fanatizem loti tudi starih običajev kot npr. venca na mlaju, ki so ga v noči med 30. aprilom in 1. majem dvignili v Doberdobu. Skupina mladeničev je venec posekala, pustila pa je rdečo zastavo. Venec naj bi bil simbol "belogardizma" in naj ne bi spadal med stare vaške običaje. Mi pa se sprašujemo, ali je simbol "belogardizma" tudi venec, s katerim vsako leto okrasijo maj, ki stoji skozi ves čas praznovanja dolinske Majence. Čas je že, da bi na pragu tretjega tisočletja s takimi "junaštvi" nehali, še posebno potem, ko smo v zamejstvu skupno praznovali 50-letnico osvoboditve in zmage nad nacifašizmom, in to ravno v Doberdobu.

Ob proslavah 50-letnice osvoboditve

Slovenci v Italiji smo se 50-letnice osvoboditve spomnili s skupno proslavo v Doberdobu 1. maja letos. Bilo pa je, zlasti na Tržaškem veliko manjših proslav, ki so jih organizirala krajevna slovenska kulturna društva oz. občinske uprave, proslav, ki so potrdile navezanost našega človeka na tiste dogodke izpred 50 let.

K temu pa je treba nekaj pripomniti: je zares treba vedno na dolgo in široko govoriti o "kolaboracionistih" in "izdajalcih", istočasno pa trditi, da se je Primorska plebiscitarno odločila za OF? Če je Primorska bila za OF – kar je nedvomno bila –, potem taki napadi na naše proslave (ni mišljena tu osrednja) ne spadajo. Ob takih in podobnih dejstvih se tukajšnjemu slovenskemu katoličanu, ki je sodeloval v odporu proti fašizmu in nacizmu, ali ki je s tem odporom soglašal, zdi, da je smatran za potencialnega "belogardista" in "izdajalca". In to morda samo zato, ker se je po vojni opredelil za slovensko, ne pa za italijansko levičarsko stranko.

O kolaboracionizmu

Ob 50. obletnici osvoboditve in zmage nad nacifašizmom so se – zlasti v matični domovini – obnovile

polemike glede pojava vaških straž in domobranstva med 2. svetovno vojno, ki so povezane z vprašanjem narodne sprave. O tem problemu so priredili celo omizja in zgodovinske posvete, ki pa – kot je bilo pričakovati – niso prinesli razčiščenja, tako da ostaja vprašanje sprave malodane osrednje politično vprašanje v Sloveniji.

Glede nastopa nekaterih zgodovinarjev in kulturnih delavcev pa moti njihova trditev, da ko bi Hitler zmagal, bi s slovenskim narodom pometel, tako da je bilo zmotno sodelovanje z njim. To je – milo rečeno – prepričevanje prepričanih in skrivanje za prstom. Vsi dobro vemo, kaj bi se s Slovenci zgodilo, ko bi fašizem in nacizem zmagala. Jasnno vemo tudi, da gre pojav kolaboracionizma – tako v Sloveniji kot v Evropi – obsoditi. Obsoditi pa je treba tudi vse tiste dejavnike, ki so v Sloveniji prispevali k tako razširjenemu pojavu vaških straž in kasneje domobranstva. Zakaj je bilo le-to tako razširjeno in je imelo tako množično zaledje? Mar moramo misliti, da je polovica slovenskega naroda sestavljena iz odpadnikov in izprijencev? Spregovori naj se o globoki idejni razcepljenosti Slovencev pred, med in po vojni, o togosti političnih krogov ter o revolucionarnem terorju. Predvsem pa naj se to vprašanje ne uporablja za politične igre in obračunavanja med današnjimi slovenskimi strankami.

ve. Po mestu vpitje povsod: Heil Hitler! Nizko nad Dunajem pa krožijo nemška večmotorna vojaška letala. Univerza je zaprta, vsa poslopja zastražena. Grem pred Parlament, Magistrat, Dramo – povsod že plapolajo hitlerjanske zastave. Ceste so polne ljudi, gotovo danes nihče ne dela. Malo pred 12h drvi po ulici avto-radio; pred magistratom je že zbrana masa. Točno ob 12h prečita Göbbels v Berlinu Hitlerjevo proklamacijo. Ljudje vro skupaj, večkrat med čitanjem se utrga val navdušenja, nazadnje pojo nemško himno.

Okoli avtomobila se zbere masa, postaven mož govori in smeši cerkev, papeža in njegove okrožnice, roženvence in obljublja, da jim bodo zdaj že pokazali. Smeha in rezanja ni tod okrog ne konca ne kraja.

Kosilo – kuhinja zastražena po SS oddelkih. Ko pridem domov, dom zastražen, v študijski sobi sedi poveljnik in sprejema naznanila. Jaz se ne prijavim.

Ves popoldan sedimo pred radijskim aparatom in poslušamo šlagerje in poročila iz vseh krajev, vpitje in govore. V sobi kvartajo, igrajo harmoniko, ko radio utihne. Nato hišo SS oddelki zapustijo z naročilom: "V tem domu niso več prepovedani znaki nacionalnega socializma. Heil Hitler!" V sobi je več in več znakov, uniformirani stanovalci doma so tudi že tu, vse gre določeno, začrtano pot.

Zvečer sem na ulici. Seveda je vse zunaj, kar leze in gre. Parada, ki jo tako radi imajo Nemci in premorejo najlaže tudi le oni. Zastave s kljukastimi križi na magistratu oz. parlamentu so osvetljene z reflektorji, v zraku še vedno krožijo nemški aeroplani, na ulicah pa vpitje mase: fantje – uniformirani, dekleta mlada in lepa v dolgih sprevedih, moške in žene, odlikovanci, ki so menda pobrali iz vseh skrinj stare medalje in si jih obesili na prsi, motorji, bicikli in avtomobili, osebni in tovorni, vojaki in policaji, železničarji in kaj vem kaj vse še. Godbe igrajo, ne vem, kam pravzaprav hočejo iti. Ob pol 10h se naveličam vsega in grem spat.

13. III.

"Glasovanje!" Čisto drugače je, kot si je človek še v četrtek, petek predstavljal, da bo v nedeljo. K deseti sv. maši grem – polna cerkev, tu pa tam kaj kljukasti križ. Nimajo časa. Saj že vpijejo na ulici in že prevažajo fante v tovornih avtomobilih po mestu. Zastave vise že raz vsa poslopja – dva močna možaka hodita v vsako hišo z zastavo nacional-socialistov – bogve zakaj.

Čudno, jaz pa, kot da me vse to ne zanima. Tolikokrat se spomnim na Ljubljano, kaj delajo tam, ali bom tudi iz vsega tega prinesel kaj domov, kaj dobrega – poučnega. In na dekleta mislim in sanjam, da stojim pred stricem Tomazinom in me prosi za neko delo, naj ga opravi. Zgovarjam se, da nimam časa, nazadnje pa stric: Kaj pa, če bi prišla še Lojzka v Ljubljano in bi skupaj to naredila? Bi. Gospodične v pisarni JRZ se nasmihajo, jaz pa sprejemam ponudbo. Delam in se razgovarjam z Lojzko, dokler se zbudim.

Zvečer grem v dramo, sit sem že tega neprestanega vpitja, teh parad, ropota... Okoli poldne je krožilo okoli 100 nemških aeroplanov nad mestom, 90 sem jih naštel, ko pa sem na ulici zvečer, že srečujem nemške policaje, dunajski pa korakajo v sprevedu za parado. Korakanje po mestu se namreč vrši naprej, z vseh strani spet vozijo in vozijo otroke skupaj, da bodo potem marširali po mestu. Ma-

gistrat je slavnostno razsvetljen, zastave s kljukastimi križi so kar posute po hišah in oknih ter zidovih in plankah.

V drami – sem sicer zadovoljen, da sem šel – ali delo je tako težko, tudi utrudljivo ("Michael Kramer", avtor Gerhart Hauptmann). Poleg tega je vse tako mrtvo – skoraj prazna drama. Ena izmed glavnih vlog je nekje ostala, pa jo brez težav nadomestuje drugi, tako da bere iz knjige – kot glavna vaja. Med predstavo se večkrat začuje vpitje iz ulice, ko pa se vračam domov, so ulice že precej prazne, tu pa tam koraka še kaka skupina otrok, sicer pa opravljajo ob 10h ponoči druge posle: pred univerzitetnim poslopjem stoje veliki tovorni avtomobili, iz katerih razkladajo blago, mislim, da odeje. Blizu ne morem, ker je vse zastraženo – oborožena milica stoji nepremično. Po ulici drvi osebni avto, v njem sede policaja in nacionalista s trakom, na stopnicah stoji miličnik s puško na rami. Pred trgovino se ustavijo, gredo noter, nato nosijo velike množine blaga v avto. Pred vrati stoji oborožen miličnik, notri ostali in izbirajo in potem odneso, kar jim ugaja. Nato sedejo v avto in z bliskovito naglico drve naprej. Bog ve, koliko takih avtomobilov drvi po mestu...

14. III.

Ko grem četr pred sedmo v cerkev, že tekajo skupaj mladi nacional-socialisti. V cerkvi se mi zdi manj ljudi kot navadno, čeprav jih je še vedno dosti pri sv. maši in sv. obhajilu. Nato čitam: 10. aprila "Abstimmung". Zdaj bo lahko – radoveden sem, kdo si bo upal reči ne! Miklas je odstopil – Avstrija je del Nemčije.

* * *

18. III.

Ne vem, zakaj se mi zdi pri maši zdaj tako malo ljudi, najbrže sem si vcepil v glavo, da so katoličani že preganjani. Vsi nosijo pač kljukaste križe, kako se jim sicer godi, ne vem. Judje imajo na izložbah napise 'Jude', drugi pa "Krisehes, deutsche Geschäft". To se mi res zdi smešno, saj izgnani so itak že. Sinoči sem videl pred nekim poslopjem, kako so klečali na tleh – kakih osem – gospodje in gospodične – in so ribali cestno. Nazadnje sem zvedel, da ribajo iz tal Sušnikov križ, ki ga ne izpere dež in ne obledi od sonca. Menda so dobili vsak po 10 šilingov. To je bilo najbrže še na več krajih, videl sem na dveh. Stražo drži SS mladina. Take stvari se mi zde tako zelo neumne. Sušnik je nekje v gradu zaprt, ker je baje porabil 3 milijone šilingov zadnje dni za propagando. Koliko jih bodo in so jih porabili že nacional-socialisti!

Danes sva z doktorjem že toliko prežvižgala pesmi na oknu. Neha študirat in žvižga. Potem moram še jaz. In pogovarjava se le nekaj tako.

Ob 8h bo govoril Hitler v Nemčiji. Menda ga bomo zdaj poslušali v študentski sobi.

Pa nisem poslušal. Pri hišniku sem dvignil zavojček – od Lojzke – za god. Tako lepe ročce mi je poslala in robček. Ne vem, koliko časa sem gledal vse to na mizi – tako prijetno mi je bilo, kot bi ona sama prišla. Toliko ljubezni je položila v to darilo, da sem jo tako živo moral čutiti... Slovensko prst in mah, v katerem so bile ročce, vse, vse mi je tako drago. Na nočni omarici cvete Lojzkin šopek, v mojem srcu je toliko lepote in toplote, da dolgo ne morem zaspati, njeno pismo berem še in še, čeprav ga že znam na pamet in v svetlih, prijetnih sanjah pričakam svoj god.

Padalci na Miklošičevi

Uroš Šušterič

Še en odmev smo prejeli na tragično zgodbo o primorskih fantih, ki so jih Angleži s padali spustili med vojno v Slovenijo, Ozna pa jih je po vojni večinoma pobila (gl. Mladika št. 1 in 2-3).

Po prvem, telefonskem odmevu nam je poslal pismo, ki ga tu objavljamo, gospod Uroš Šušterič iz Ljubljane.

V njem je nekaj posebno zanimivih podatkov: da so bili vsaj nekateri padalci po vojni zaprti v Sodnih zaporih na Miklošičevi v Ljubljani; da sta se z njimi "ukvarjala" Mitja Ribičič in Viktor Turnšek.

V Mladiki št. 1/95 sem prebral članek Iva Jevnikarja Spomenik za padalce in v št. 2/3 članek Saše Rudolfa Za Pepijem Dolencem se je izgubila vsaka sled. Oba opisujeta kako so "partizanski zavezniki" rešili vprašanje zveznih oficirjev, ki so bili poslani od zavezniških komand k narodno osvobodilni vojski – partizanom, predvsem s področja Palestine in Egipta, in to po nalogu komande jugoslovanske kraljeve vojske, ki je imela svoje štabe in enote pri zavezniških angleških trupah.

Na ta arhivska dokumenta, ki prav ob 50-letnici zelo nazorno in zgodovinsko dokazujeta kakšno "zavezništvo" je vladalo med partizani v času NOB in Angloameričani, posebno do leta 1944, ki ga nasledniki bivšega enoumnega režima, predvsem pa udeleženci – borci NOV na vsa usta razglašajo in danes povečujejo, govori zadnji odstavek Čudežna rešitev, citat iz Mladike, št. 1, str. 10:

Čudežna rešitev

Ploščo v Škrbini je odkril preživeli padalec Ivo Božič, ki je pred časom živahno nastopil tudi na razpravi o teh vprašanih na slovenski televiziji.

Iz Vidičeve knjige je znano, da se je Božič s soborcem Miroslavom Križmančičem rešil, ker sta tik pred koncem vojne odprla zapečaten pismo, ki naj bi ga iz štaba 9. korpusa odnesla glavnemu štabu. V njem je namreč pisalo nekako tako:

"Pošiljamo vam dva angleška vohuna. Zaslišite ju, likvidirajte, vse to opravite v najstrožji tajnosti..." (Vidic, str. 167)

Vsak komentar k temu odstavku je nepotreben, dokazuje pa le to, da so bili pravi zavezniki voditeljem revolucije, partizanom – komunistom, samo Rdeča armada in Kominterna iz Moskve.

Temu članku bi dodal svoje.

Na celotnem ozemlju, ki so ga imeli med II. svetovno vojno pod kontrolo NOV in partizani, je bil uveden "boljševiški sistem" ljudske vladavine terorja in nasilja, ki ga je vodila partija. Slike Stalina so bile "slike Boga". Z njegovim imenom na ustih so umirali partizani. Angloameričani so bili od vsega začetka "razredni sovražniki" in nikdar do sporazuma Tito – Šubašič zavezniki.

Med vojno sem prehodil skoraj celo Srbijo, Črno goro, Sandžak in Vzhodno Bosno, in kjer so bili pre-

gnani partizani, so ostali samo grafiti *Stalin – Tito – KPJ* in znane propagandne parole komunistov. O zavezništvu z Angloameričani nikjer sledu!

Tudi ob koncu II. svetovne vojne vemo, kako je bilo. V kolikor bi se zavezniki izkricali v Dalmaciji ali Istri, bi Tito, Kardelj in KPJ smatrali to za napad na suverenost. Za osvoboditev Srbije pa so potrebovali Rdečo armado Tolbuhina in jugoslovansko vojsko v domovini – četnike, ki so skupaj osvobodili pretežni del okupiranega teritorija.

V letu 1945 sem bil kot pripadnik ravnogorske organizacije in oficir jugoslovanske vojske v domovini – četniških odredov, zaprt v zaporih v Ljubljani, na Miklošičevi cesti 9. To opisuje v knjigi "Korenine in spomini rodbine Šušterič iz Žalca" zgodovinar Boris Golec v zadnjem odstavku na str. 114. Navajam iz knjige:

"V preiskovalnem zaporu je delil Uroš Šušterič celico skupaj z dr. Vinkom Vrhuncem – Papačijem, ki so ga pozneje brez sodbe spustili na prostost, ter s skupino okoli 20 partizanskih oficirjev, ki so bili v zavezniških vojaških misijah in naj bi jih pozneje likvidirali. Ta t.i. oficirska celica je bila v I. nadstropju tistega trakta preiskovalnih zaporov, kjer so bili zaprti na smrt obsojeni. Zaprte sta prihajala redno kontrolirat major Ozne Mitja Ribičič in Viktor Turnšek, ki je bil znan po sarkazmu in verbalnem znašanju nad obtoženci."

Vseh svojih sotrpinov se dobro spominjam. Ker je v tem času tudi med zaporniki vladalo veliko medsebojno nezaupanje zaradi podtaknjenih oznovskih konfidentov, si nismo upali drug drugemu zaupati niti "naših zločinov" ali se predstavljati s polnim imenom in priimkom.

Papači me je zaradi svojega uglednega položaja ščitil pred osebnimi napadi majorja Ozne Mitje Ribičiča, ki je bil takrat pomočnik načelnika "Oddelka za zaščito naroda" – Ozne za Slovenijo, in Viktorja Turnška, ki je takrat imel funkcijo nadzornika zaporov. Dobro se spominjam, s kakšnim sarkazmom sta govorila z menoj. Predvsem Turnšek, ki je po rodu Savinjančan, tako kot jaz, in me je poznal še izpred vojne. Stare partizanske oficirje, ki so bili dodeljeni zavezniškim misijam, sta vse brez izjeme imela za "angloameriške imperialistične vohune". Tretman do nas vseh je bil takšen, da nismo imeli statusa vojnih ujet-

nikov ali zavezniških oficirjev, temveč slabši kot če bi bili člani nemškega Gestapa.

Po imenu se ne spominjam nikogar, pač pa sem si dobro zapomnil obraz partizanskega oficirja z močno dioptrijo očal, za katerega mislim, ne morem pa tega trditi, da se je pisal Beltram.

Vsi smo bili oblečeni v originalne ali predelane angleške uniforme.

Sredi poletja 1945. leta, oz. bolj proti jeseni, sem bil premeščen v drugo celico, vendar to je zgodba za sebe. Od takrat naprej za te tako imenovane angleške vohune nisem več slišal. V telefonskem razgovoru z gospodom Ivom Jevnikarjem sem omenil tudi to, da se spominjam, da je v času, ko sem bil v zaporu na Miklošičevi 9 v Ljubljani, bilo neke noči odpeljanih z dvema ali tremi kamioni, oceniti ne bi znal števila, vendar toliko ljudi, kot je pač šlo na dva ali tri kamione – Italijanov. Vsi smo jih spoznali po tem, ker so vpili "mamma mia, mamma mia". Bili so odpeljani in nismo jih videli nikdar več. Gospod Jevnikar sicer izraža dvom, da bi bilo mogoče, da so te ljudi enostavno likvidirali, ker bi morali vedeti za njih. Sam pa v to nisem popolnoma prepričan. Navajam to, kar sem slišal, lahko, da so odšli na kako drugo mesto, v drugo taborišče ali zbirni center. V glavnem se je to na Miklošičevi 9 zgodilo.

Mogoče bi veliko stvari lahko pojasnil takratni politkomisar v zaporu na Miklošičevi 9, Pahor. Bil je politkomisar v rangu kapetana, današnjega stotnika. V borbi, ali ne vem kako, je izgubil eno roko. Bil je človek dobrega srca, korekten, ki mu ni očitati ničesar. Bil je po rodu Primorec. Marsikoga izmed nas je zaščitil, tudi mene. Spravil me je v kuhinjo na delo, da sem nekoliko lažje pretolkel lakoto, ki je sicer vladala na Miklošičevi 9, kot v vseh ostalih zaporih. Mogoče bi vam vedel kaj več povedati o odpeljanih in pobitih zavezniških oficirjih oziroma oficirjih za zvezo in o teh Italijanih. Toliko o tem.

Vsem zavezniškim junakom – žrtvam komunističnega terorja bi poleg spominske plošče veljalo dati še kakšno drugo priznanje.

Zanimivo in potrebno bi bilo tudi raziskati in pojasniti, zakaj so četniki (v slovenskih virih zgodovine o NOB jih vendar sploh ni bilo) ustrelili dva padalca, Bojana Kolerja (Idrija) in Ivana Parona (Gorica).

Pri teh zločinih je nujno postopati dosledno in ugotoviti resnico.

opomba:

V zapisu omenjeni dr. Vinko Vrhunc je bil med vojno zaprt pod Italijani, ko se je vrnil iz Švice, kjer je vzpostavil nekaj ilegalnih zvez med Ljubljano in begunsko vlado oz. zavezniki za nekomunistični del odporništva, po vojni pa je bil v zaporu leta 1945 in pa od 25. avgusta 1949 do 21. junija 1950 "zaradi suma sodelovanja s tujo obveščevalno službo in radi klevetanja oblasti".

*U. Šušterič se ob koncu pisma vprašuje o razlogih za četniški umor dveh padalcev – Bojana Kolerja iz Idrije in Ivana Parona iz Gorice. O tem piše že Jože Vidic v knjigi **Angleški obveščevalci – vohuni ali junaki?** Na str. 46*

Bele sibirke

*Ondan priletele so,
pa obsedele so
na robu zelenega ribnika.*

*Tihe brezglasne –
molčati ni nikdar prekasno
sredi Sibirije.*

*Tu bodo ostale
in gnezda spletale
v drevesih zelene Bengalije.*

*Tu je svoboda,
z jato zaroda
spet se povrnejo*

*v sibirsko savano
že jutri zarano
med klice divjih gosi.*

*Sibirke so bele
spet odletele,
a v meni pustile so trop belih sanj.*

*Čez leto bo jata
belobogata
spet sedla kraj mojega ribnika.*

*Pomlad zelenela bo,
sedela pri meni bo,
z njo belo nebo...*

Jože Cukale

navaja spomine Miroslava Križmančiča, po katerih so Parona avgusta 1942 spustili v štab Draže Mihailovića, kjer je bil za radiotelegrafista. Srbski četniki naj bi ga bili ubili, češ da je hotel pobegniti k Italijanom, Križmančič pa je menil, da bi bil kvečjemu hotel pobegniti k partizanom. Paronove starše so uradno obvestili, da se mu ni odprlo padalo...

*O Kolerju piše Vidic na več mestih, zlasti na str. 12-16, kjer navaja pismo Venceslava Ferjančiča, ki je bil v njegovi trojki in se je po vojni izselil v Argentino (tretji v trojki je bil Anton Božnar, ki so ga ujeli in ubili partizani po italijanski kapitulaciji; vse tri so Angleži poslali k slovenskim četnikom). Čisto kratko pričevanje pa najdemo tudi v knjigi **Odprti grobovi**, III, Buenos Aires 1970, str. 162: "Tisti pa, ki je bil komunist, je pobegnil, a se vedno vračal na našo postojanko in se z nami prepiral. Domišljal si je, da je varen življenjeja, a ker je delal zdrabe, so ga nekega dne odpeljali in likvidirali."*

Naj še omenimo, da je daljši članek o usodi padalcev objavil v Argentini tudi Rudolf Smersu (Vestnik 1988, št. 4, str. 231-238), ki navaja pričevanji Vencija Ferjančiča in Franceta Zorca, objavlja pa tudi sliko padalcev, ki je na moč podobna tisti, ki smo jo objavili v prejšnji številki Mladike, saj so fantje postavljeni na istih mestih, le stol prof. Ivana Rudolfa je prazen.

(ij)

Spominsko obeležje Ljubki Šorli

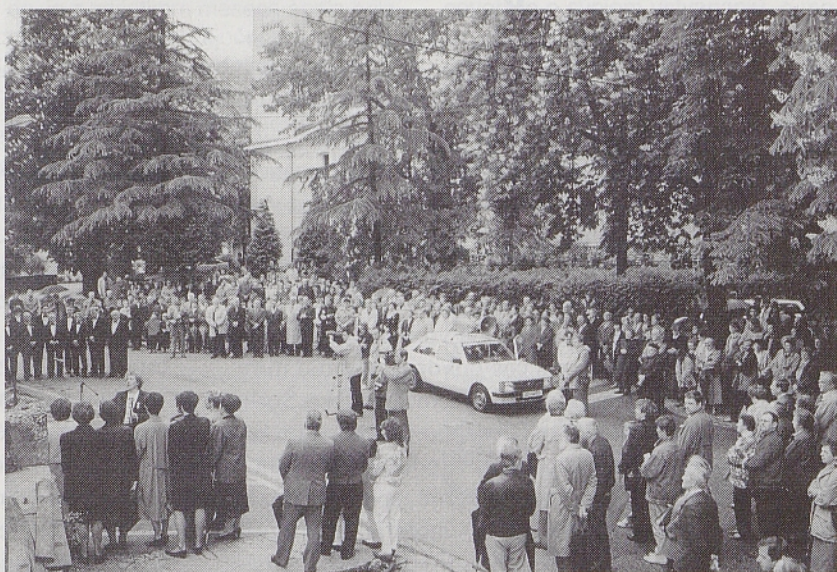
Z odkritjem obeležja na hiši v Brunovem drevoredu ob cerkvi v Tolminu in spominske plošče v Klancu smo se v soboto, 13. maja oddolžili spominu slovenske pesnice in trpinke Ljubke Šorli Bratuževe.

O pesnici so govorili predsednik SAZU dr. France Bernik, knjižničarka Marta Filli, konzul Tomaž Pavšič in koprski škof Metod Pirih, ki je obeležji blagoslovil.

Hvaležni smo tolminski občini, župniji in posameznikom, ki so ta spominski dan omogočili.

Posebna zahvala gre gospodu Antonu Kendi, mlademu invalidu, ki je zdaj lastnik pesničine rojstne hiše. On se je predvsem zavzemal za postavitev plošče na rojstni hiši. Anton je od svojega 19. leta priklenjen na invalidski voziček, živi z mamo v Klancu tik nad Tolminko, ki se bistra in hladna vije pod balkonom njegove hiše proti sotočju s Sočo.

Ko ga poslušas, kako opisuje okolico, kako hrani ptice, ki ga obiskujejo, kako opazuje ribe v čisti Tolminski in s pogledom božas cvetje z njegovega prisojnega vrta, te vse to prevzame: to je idilični, opevani in pogrešani svet pesnice, ki je postala simbol našega trpljenja in naše navezanosti na te prelepe kraje.

Prof. Lojzka in Andrej Bratuž se zahvaljujeta za prireditev (zgoraj); pogled na množico (v sredi); predsednik SAZU dr. France Bernik in škof Metod Pirih med gosti (levo).

Nagovor predsednika SAZU akademika dr. Franceta Bernika

Pozdrav slovenskega konzula v Trstu prof. Tomaža Pavšiča.

Beseda o Ljubki Šorli

V teh dneh, ko pri nas in v Evropi praznujemo petdeset let od konca druge svetovne vojne in zmago nad nacizmom in fašizmom, ko se v javnosti nekako ustvarja vtis, da pomenijo vojne in vojne zmage najvišji smisel zgodovine, se zdi vse drugo, kar ni povezano s tem, malo važno ali povsem nevažno. Kot da si je vse-mogočna zgodovina podredila vse življenje, zlasti življenje, ki se odvija mimo teh usodnih dogajanj. Če kdaj, potem danes prehaja v našo zavest spoznanje, da je zgodovina človeštva zgodovina vojn, ne zgodovina miru, čeprav državniki ves čas govorijo samo o miru in sožitju med ljudmi in narodi. Pesnica Ljubka Šorli, ki se je danes spominjamo s posebno pozornostjo, seveda ni mogla ubežati neprijazni zgodovini, kot nihče izmed nas, in njeno osebno življenje, spočeto na začetku in zaključeno ob koncu 20. stoletja, je kot pripodoba našega časa. Dve svetovni vojni, prva v njenem otroštvu, druga v zrelih ženskih letih, vmes pa nepopisno nasilje nad slovenskim narodom in še posebej nad njo, nasilje italijanskega fašizma, enega od treh totalitarnih političnih sistemov v Evropi našega stoletja – to je zgodovinski kontekst njenega življenja in njene poezije. Čeprav težko preizkuna v takih razmerah – italijanski fašisti so ji na posebno zahrbtn in krut način umorili moža Lojzeta Bratuža, pevovodja in skladatelja, sama pa je morala v drugi svetovni vojni pretrpeti številna ponižanja in mučenja – njena poezija ne izraža ali ne izraža naravnost njenega trpljenja polnega življenja, razen v sonetnem vencu **Venec spominčič možu na grob** iz leta 1957.

Poezija Ljubke Šorli je poezija, močno navezana na slovensko lirsko tradicijo, na Prešerna, Gregorčiča, na Gradnika in Kosovela. Kot taka ni usmerjena v iskanje novih oblik, v oblikovni eksperiment, čeprav

kažeta njen jezik in oblika zgledno dovršenost, tudi v številnih sonetih in pesmih, napisanih v svobodnejšem verzu. Težišče poezije Ljubke Šorli je na izpovednem sporočilu, na vsebini povedanega, kljub temu se njena težka življenjska izkušnja, kot sem omenil, praviloma ne izraža konkretno, ostaja prikrita in neizrečena. To je tudi glavna uganka njene poezije. Kako je mogoče, da pesnica, ki je doživela toliko hudega, tega ne izpove, zlasti ne izpove tega na neposreden, realističen način? Še več, nikjer v njeni poeziji ne zasledimo mračnega, brezizhodnega pesimizma ali nepreklicnega dvoma. Njene pesmi vseh motivnih krogov so – bi rekli – bliže svetlobi kot ne.

Pri čustveno-razpoloženskih ali meditativnih pesmih Ljubke Šorli najdemo melanholijo in zastrto domotožje, naprej v decrescendo pesnica ni šla. Njene pesmi o naravi, njena pokrajinska lirika, v kateri nastopa Primorska, zlasti Tolmin in okolica, pa Soča in kraji ob njej, Goriška Brda, Kras, Beneška Slovenija, Kanalska dolina in celo Gorenjska, te pesmi razkrivajo svetlo notranjost pesnice ali pa pesnica poišče v naravi vedno vzdusje in se z njim poistoveti. Podobno je pri pesmih z domoljubno tematiko. Pesničino domoljubno čustvo se namreč po eni strani utemeljuje v pogumnih, samozavestnih pojavih naše zgodovine, v uporih tolminskih kmetov, v protifašističnem boju primorskega človeka, pa tudi v današnjih prizadevanjih za narodno enakopravnost zamejskih Slovencev. Tu izpoveduje Šorlijeva zaupanje v lastno moč, v notranjo pokončnost, poziva h kljubovalnosti in trdnosti narodne zavesti. Po drugi strani pa izraža duhovnost nacionalnega čustvovanja, vero v božjo previdnost, ki smotrno uravnava dogajanje v svetu. Ob svobodo postavlja vrednote krščanskega humanizma – ljubezen, mir in spravo.

France Bernik

Resnično sožitje narodov in vsega človeštva si zamišlja v smislu Prešernove Zdravljice, pa tudi sožitje med ljudmi pojmuje v tem duhu. Zadnja, v resnici osrednja tema poezije Ljubke Šorli pa še veliko bolj nedvoumno kot doslej omenjene pesmi odgovarja na zastavljeno vprašanje, zakaj je v njenih verzih nepri- merno več svetlobe, kot je bilo v njenem življenju. Odgovor se glasi – spričo religioznega čustva, spričo čustva, ki je navzoe v vsej njeni poeziji, če ne v do- rečeni, pa v diskretni obliki. Religiozno čustvo – in z njim se Šorlijeva navezuje na Cankarjeve **Podobe iz sanj** – je tisto duhovno bogastvo, iz katerega je pesni- ca črpala moč, da je premagala številne, pogosto bre-

zupne stiske, ki bi jih brez trdnega krščanskega pogle- da na svet ne bila mogla.

Ljubka Šorli, po rojstvu Tolminka, se je kot žena in mati že pred drugo svetovno vojno odtrgala od rojstne- ga kraja in si v Gorici ustvarila dom in družino. Tu je tudi zaključila svoje empirično življenje. Danes se kot pesnica laureata vrača domov, da bi sedanje in pri- hodnje rodove Slovencev spominjala na totalitarno 20. stoletje, pa tudi na moralno veličino in človeško prist- nost svoje pesniške umetnosti.

(Ob odkritju pesničinega doprsnega kipa v Tolminu 13. maja 1995)

Ugledni gostje s predsedni- kom SAZU dr. Francetom Bernikom in škofom Meto- dom Pirihom v sredini (zgo- raj); nastopil je tudi moški zbor Mirko Filej iz Gorice pod vodstvom Zdravka Klanj- ščka (spodaj).

Je katoličanu usojena politična desnica?

Ob zadnji številki italijanske revije Liberal

Znano je, da se je vprašanje vloge katoličanov v politiki v zadnji vojni zaostri v Sloveniji do tragičnega razcepa, ki je spravljal vernike v istega Boga in Kristusa v dva nasprotujoča si, še več, smrtno sovražna si tabora. Tudi danes je slovenski katoliški svet politično razdeljen, čeprav ne na ideološki, ampak na parlamentarno-taktični in voditeljsko ambiciozni ravni. Zaradi tega Slovenec s tem večjim zanimanjem vzame v roko italijansko revijo *Liberal*, ki v svoji zadnji številki objavlja diskusijo o tem, kakšno pot v prihodnost naj uberejo italijanski katoličani, danes še globlje razdeljeni kot slovenski. Gre, kot je znano, za dve glavni struji, v kateri se je nedavno razklal Partito Popolare Italiano – Italijanska ljudska stranka, naslednica nekdanj mogočne Krščanske demokracije. Njeno levo strujo, ki se je na nedavnih volitvah priključila progresističnemu taboru, vodi bivši demokrščanski veljak Gerardo Bianco, desno pa, ki je pri teh volitvah podprla Berlusconi, filozof Rocco Buttiglione.

Revija *Liberal* sicer ni katoliška, pač pa, kot njen naslov pove, liberalna, in sicer ne v smislu kakšne slovenske LDS, ampak pristne evropske tradicije. Zato ji je do tega, da bi prišlo do zblizanja med laično in katoliško kulturo, ki sta bili v Italiji zmerom oddaljeni. V tej perspektivi je sestavljeno tudi uredništvo, v katerem poleg Gallija della Loggia in Adornata sedi tudi znani katoliški zgodovinar Rumi.

V diskusijo, v kakšne izbire se italijanskim katoličanom odpira postdemokrščanska prihodnost, se vplete vrsta znanih osebnosti iz današnjega italijanskega javnega življenja, med njimi bivši predsednik republike Francesco Cossiga. Pravzaprav daje posebno težo diskusiji prav njegov nastop, v katerem se Cossiga razživi s svojim malo obvladanim, iskrivim in izziivalnim temperamentom. Cossigo je za revijo intervjuval Massimo De Angelis, ki je bil nekoč desna roka partijskega voditelja Occhetto.

Bivši državni predsednik najprej potrdi pravilnost svoje intuicije iz leta 1989, ko je menil, da bo padec berlinskega zidu pod svojimi ruševinami pokopal tudi staro Krščansko demokracijo. Takole pravi: "Krščanska demokracija ni bila neka kakršnakoli stranka, ki bi jo navdihovala krščanska idealiteta (v tem mu posebno tržaški Slovenec daje prav), ampak sad razdelitve Italije in Evrope. Z letom 1989 se je tista

funkcija dokončno izčrpala. To je zapisalo krščansko demokracijo koncu, in sicer bolj bistveno kot tangen-topoli."

Cossiga kaže simpatije do zmerne, to je do desnega tabora. Na zadevno vprašanje odgovori, da se je v Italijanski ljudski stranki združila katoliška in demokrščanska levica, a da težko igra kakšno vlogo na levi, medtem ko bi jo lahko v zmernem bloku. Sicer pa bi se po njegovem morali katoličani vrniti k liberalnim katoličanom iz prejšnjega stoletja, katerih izkustvo je sicer pogorelo v modernizmu, a ki sta ga potem povzela don Sturzo in De Gasperi.

Kar v tem intervjuju najbolj začudi in tudi najmanj prepriča, je Cossigova ostra odklonitev Dossettija, ki je le eden do najčistejših moralnih likov, kar jih zmore današnja Italija: človek, sotvorec nove republiške ustave, a ki ga je globoka verska zavest oddaljila od politike in ga pripeljala v duhovništvo in celo v samostan. Prisluhnjimo: "Medtem ko je bil za komunistične katoličane značilen čut za laičnost, je bil dossetizem obvladan od ideje, da je religioznost vir politične poklicanosti". V nadaljnjem ta bivši demokristjan označuje Dossettija, čeprav je bil sam njegov privrženec, kot integralista in teokrata. Bolj so mu všeč nekdanji "komunistični katoličani", kot pa privrženci Dossettija, ker da so bili bolj v strugi liberalnodemokratske politike.

Ob takšnih izjavah se bralec sprašuje o nazorski identiteti Francesca Cossige, namreč koliko globine zmore njegovo krščanstvo. Kdo bi na to lahko odgovoril, da je zmore toliko, kolikor je zmore politika. Toda tudi v italijanski politiki je nastopilo vsaj nekaj pomembnih ljudi, ki so na krščanstvo gledali z manj plehkimi očmi. S Cossigo se v marsičem zlega tudi Buttiglione, seveda v splošni desničarski perspektivi. Obema pa učinkovito replicira bivši predsednik ACLI, to je sindikata katoliškega delavstva, Giovanni Bianchi. Prisluhnjimo tudi njemu: "Konservativna izbira bi bila nezdržljiva z obstojem močne katoliške stranke in bi predstavljala prelom z linijo, ki sta jo zastopala tako De Gasperi kakor Moro." "Moro je, kot je znano, gledal na krščansko demokracijo kot na stranko, ki "gleda na levo".

V kateri od teh dveh izbir, pred katerima stojijo italijanski katoličani, je več evangeljskega duha, ne bo težko uganiti količkaj osveščenemu opazovalcu.

A.R.

13. februarja je sodobni hrvaški pesnik, pisatelj in zgodovinar Mato Marčinko praznoval 70-letnico svojega rojstva. Rodil se je v Hrastovici pri Petrinji, v kraju ki so ga Srbi jeseni leta 1991 zavzeli, barbarsko uničili in veliko prebivalcev pobili. Hrastoviško cerkev sv. Jerneja so porušili do tal in prekopali celo griček, na katerem je stala. Zažgali so tudi pesnikov dom. Po koncu II. svetovne vojne so ga kot druge hrvaške vojaške in civilne begunce Angleži pri Pliberku izročili jugoslovanski armadi. Domov se je vrnil tako bolan, da je komaj ostal pri življenju po znanem "križevem potu".

Življenje mu je v glavnem potekalo v bolnišnicah in zdraviliščih za tuberkulozne ter v zaporih in taboriščih. Rad bi študiral književnost in umetnostno zgodovino, pa so mu dovolili le študij prava. Zdaj živi v Zagrebu kot upokojeni pravnik.

Njegovo ustvarjanje obsega več pesniških zbirk (mimogrede: zaradi pesmi Hrvaška molitev je bil leta 1971 obsojen na leto zapora v Stari Gradiški); prozo, številne zgodovinske in literarnozgodovinske razprave, eseje, članke in zapise. Zanimiva so dela o zgodovini posameznih hrvaških krajev (npr. o Hrastovici), razmišljanje o poreklu Hrvatov (iranska teorija) itd.

Vse do osvobajanja Hrvaške je objavljala svoja dela pod različnimi psevdonimi (npr. T. J. H. Mar).

Zadnji objavljeni pesniški zbirki sta Mesečeva domačija (1979) in Nočne lepote (1981). Urednik hrvaške književne revije Marulić prof. Radovan Grgec je takole označil zbirki: Njegove pesmi so plod globokega notranjega doživljanja in dozorevanja. Gre za uspešen poskus na sodoben način povedati nekaj o travmah in dilemah sedanjega časa, o neizbežnosti smrti, o tragičnem spopadu človeka s samim seboj, z drugimi in okolico. Človek je namreč izgubljen v množici in ostaja brez kažipotov. S svojim umom, sreem in vero se upira fatumu, ne predaja se in vztraja ... Išče smisel svoje eksistence na zemlji...

Na prvi pogled se zdi, da mu je svet tragičen in mračen, često celo brezupen..., toda ljudje se ne vdajo zlu, ne prenehajo se boriti. Pesnik je prepričan v zmago svetlobe nad temo." Njegov svet je v resnici postavljen kot kontrapunkt svetlobe in mraka, poudarja tudi kritik Božidar Petrač.

Pesnikov stil je v skladu z notranjim ritmom njegove intuicije in navdihov. Včasih precej hermetična poezija, večinoma brez ločil, je polna neologizmov in dialektizmov. Prevedene pesmi so z omenjenih zbirk in revije Marulić.

Martin Silvester

BESEDA

*Ki sem jo zašepetal
da bi ji druga odgovorila
ki sem jo rekel
da bi vznemerila vode
ki sem jo zavpil
da bi našla odmev
ki sem jo zakričal
da bi razparala nebo
beseda ki sem jo izgovoril
da bi živela do smrti vesoljstva
padla je
mrtva ptica
prestreljena s porazom
ugasnila je v neskončni tišini*

ZA KOGA POJEŠ PTICA

*Za koga poješ ptica
ko so ti požgali gnezdo
in jug v sever spremenili
Za koga poješ ptica
ko so te zaprli v kletko
in ti vzeli sonce
Za koga poješ ptica
ko so mladička ti ugrabili
in tuji materi ga podtaknili
Mrtvim pojem o pokoju
brezvodju pojem o vodovju
pogorišču pojem o mladičih
živim pojem budnico*

DOBER DAN

*dober dan
nekdo blizu ušesa mi reče
dober dan
dober dan
še človek živi
dober dan
še so dobri ljudje
dober dan
obrnem se k odločnemu glasu
dober dan
ožarjen pričakujem nasmejan obraz
dober dan
res mi je potreben
prav zaželel sem si ga
dober dan
poletim z očmi naproti
dober dan
dober dan
ostanek se brez vetra razprši
ulica kar zveni od pozdravov
tolikih glasov
tolikih doberdanov
niti eden ni namenjen meni
MRTVA NARAVA
Galeb, zadet od puščice tišine, mrtev
na valu, slutnja naokrog, obala pa daleč.
Krik brez upanja hiti v praznem prostoru.
Kot za življenje tudi za smrt potreben je nekdo.*

SMRT V STARINARNI

Na prvi strani svoje knjige pesmi
napisal je z drhtečimi besedami
gospodični Zlati
prijateljsko

Mistil je da bo večno živel
v njenem srcu
in skupaj z njo fantaziral
lastne stihe

O mladost kako si nepopravljiva
nikdar se ne boš zresnila

Ne vem kaj je bilo z gospodično
Zlato

toda ve se da je pesnik
končal na pokopališču
neke prašne starinarne
odvržen na kupu z drugimi

Pozlatitev Zlatinega imena
je razmazana
razmočena v packe
venec pa je na pesnikovem grobu

V ZATONU GUTENBERGOVE GALAKSIJE

Ne pripadam
odpisanim tiskarnam
Gutenbergove galaksije

Nisem še dospel
v gosjo vrsto
da bi z naostrenim peresom
kapitolskih gosi
pisal zgodovino

Jaz še vrezujem
(izgubljeni sin jamskega človeka)
nevidljive črke
v prepadno steno

HOMER V KRČMI

Morda prišel je z upanjem
Da našel Trojo svoje bi pesnitve
Pijanca Agamemnona bi srečal
Pomodroval dosita z Nestorjem
Že motovili se z mornarji v luki
Po vseh se krčmah vlačijo
V beznicah se blodništvu predaja
Resnico išče ki jo srečal je nekoč
Pa usahnila na sejah je akademij
Ven mečejo nečisti pesek bagri
Frfotave jambore lomijo dvigala

Drugačne zdaj so pesmi drugi miti
Do blaznosti zabavajo se narodi kar sami zase
Potonila Troja pod sedmimi je morji
Neprepoznan Homer se zopet vrača

NA NOVO NASELJUJEM ZEMLJO

Stebila sadim v betonskih razpokah
ovrbljujem potok ki je prebil
jekleni oklep cevi
za bodoče gaje jemljem smetišča v najem
avtomobilska pokopališča
s travnatimi bregovi zasipam
In v tej zemlji ki sem jo rešil
pred puščavo
ko sem si jo osvojil za svoje
čudaško nagnjenje ljubitelja narave
naseljujem ptice
ptice
ptice

ZBOGOM

Zdaj pa Zemlja
ob slovesu
ganjen
ti poljubljam roke

Zapuščam vse kar je bilo lepo
v tvojem planetnem sistemu
v tvojem ozvezdju

In nepotolažen
ker ne bom mogel več
ljubkovati trave
sanjariti pod vinsko trto
počivati v senci bresta
vdihavati rože

Po pobočju teče
rumeni potok jesenskih
[kostonjev
breze nas z nežnimi prsti
nosijo v sen
španski bezeg
[k staremu plotu
vrača pozabljeno

[našo mladost
pena slivovega nasada
se preliva preko živih mej

Vse to
tudi moje srce
bo ostalo nedotaknjeno
na vzletišču

Poslušam pesem
pljuska me z morja
tiho me spremlja
ob pozni vrnitvi

Glasna v kolu
brni iz tamburice
vihra v sprevedu
z zastavami

In sebe najboljšega
bom zapustil svetu
iz katerega sem odtrgan

Nimam sporočila
nimam oporoke
le to želim ljudem
da bi živeli pokončno
da bi umirali na nogah

Kdor te je enkrat okusil
nikdar te ne bo
pozabil Zemlja

Ko odidem s poslednje zvezde
[tvojega neba
z menoj bodo tvoji mrtvi
iskali nov dom

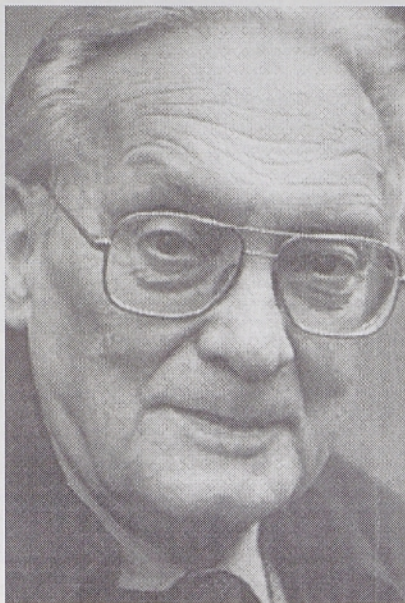
V mračno brezno se
[vzpenjam po cesti
med zlatolistnatimi kostonji
Sije vsakdanje sonce
kot zlatniki zvenijo zvonovi
[glasovi ljudi
trava premaguje kamen
vedro je nad spomeniki

Ne jočem Zemlja
ne vem od kod te solze
prav gotovo je to rosa
naglo se je ohladilo

Ob smrti slovenskega zgodovinarja akademika Boga Grafenauerja

Pred dvema mesecema, 16. marca, je pokojni prof. dr. Bogo Grafenauer, slovenski zgodovinar in član slovenske akademije znanosti in umetnosti, stopil v osemdeseto leto življenja. Dva meseca za tem, 12. maja, je v Ljubljani umrl. Podlegel je v boju z boleznijo, ki se je prvič oglasila pred nekaj leti, a mu ni vzela življenjskih moči, zlasti pa tistega, kar ga je najbolj označevalo, izjemne raziskovalne vne-
me.

Akademik Bogo Grafenauer izhaja iz družine slovenskega literarnega zgodovinarja in koroškega rojaka dr. Ivana Grafenauerja. V gimnazijskih letih se je odločil za študij zgodovine, iz tega časa so njegove prve objave. Njegova prva znanstvena dela pa so izšla še, ko je na ljubljanski univerzi študiral zgodovino. Že takrat se je usmeril v raziskovanje nekaterih ključnih problemov slovenske preteklosti, ti so ga spremljali skozi celo življenje. Usmeril se je v zgodnosrednjeveško zgodovino, zanimal ga je problem karantanske države zlasti povezan z ustoličevanjem koroških vojvod in še prav posebno slovenski kmečki upori. Z disertacijo **Boj za staro pravdo** je leta 1944 postal doktor zgodovinskih znanosti. Grafenauerjeva življenjska pot je bila nato usmerjena v znanstveno-raziskovalno delo in na Univerzi, kjer je leta 1946 postal docent za zgodovino Slovencev. Kasneje je bil izvoljen za izrednega in leta 1956. leta za rednega profesorja. Pedagoško delo je tesno povezoval z raziskovalnim in tako so nastajale pomembne objave ne le v podobi razprav marveč zajetnih monografij. Leta 1952 je izšla njegova najobsežnejša knjiga **Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev**, knjiga je ena največjih če že ne največja monografija slovenske historiografije. Leta 1954 je objavil prvi zvezek **Zgodovine slovenskega naroda**, žal, da dela ni dokončal. Zaustavilo se je pri letu 1948. Istočasno je ob pisanju zgodovine slovenskega naroda sodeloval pri

Zgodovini narodov Jugoslavije, pri skupinskem delu jugoslovanskih zgodovinarjev, ostalo je tud nedokončano. Leta 1962 je Bogo Grafenauer objavil knjigo **Kmečki upori na Slovenskem**. Kasneje je sodeloval pri obsežni monografiji o agrarnih panogah na Slovenskem, tu je pokazal izjemno poznavanje mnogih problemov slovenske agrarne zgodovine. Sicer pa je neprenehoma objavljala razprave iz slovenske preteklosti, v njih se je loteval problemov od srednjega veka prav vse do današnjih dni. Kot zgodovinar je spremljal dogajanja vsakodnevnega življenja in na mnoge izzive se je tudi oglaševal. Sicer pa je smisel za tako uporabo zgodovinskega znanja pokazal že v svojih študentskih letih, ko je sodeloval pri Kocbekovi reviji **Dejanje**, ko se je zoperstavljala nemškimi nacionalističnim tezam v zvezi z vprašanji koroških in štajerskih Slovencev. Med drugo svetovno vojno je sodeloval v narodnoosvobodilnem gibanju zlasti kot poznavalec narodnostnih problemov in po vojni deloval kot poznavalec v okviru jugoslovanskih delegacij, ki so si prizadevale za nove državne meje med Jugoslavijo in Italijo ter Jugosla-

vijo in Avstrijo. Iz tega časa so Grafenauerjevi spisi o Kanalski dolini in zlasti o Koroški, do katere je vse življenje izkazoval posebno pozornost. O slovenskih mejah je veliko pisal tudi kasneje, nedavno tega je tudi predstavil javnosti problem slovensko-hrvaške meje v Istri.

V življenju Boga Grafenauerja ima posebno mesto Univerza. Bil je učitelj in mentor velikemu številu zgodovinarjev, ki so študij končali na ljubljanski univerzi po drugi svetovni vojni. Zanje je pripravil dva učbenika in sicer **Uvod v študij zgodovine ter Struktura in tehnika zgodovinske vede**. Bil je dekan filozofske fakultete in sodeloval pri oblikovanju njenih študijskih programov kot tudi pri reformah slovenskega šolstva vobče, zlasti pa pri določanju mesta pouka zgodovine v njem.

Bogo Grafenauer je bil tudi organizator slovenskih zgodovinarjev, ničlikokrat je predstavljal slovensko zgodovinsko znanost v svetu, nastopil je na mnogih znanstvenih srečanjih in bil po smrti prof. Milka Kosa in prof. Frana Zwitterja gotovo najbolj ugledno ime slovenskega zgodovinarstva druge polovice našega stoletja. Vrsto let je vodil Slovensko Matico, sodeloval v društvu koroških Slovencev in tudi v drugih ustanovah zaznamoval svojo prisotnost. Na Primorskem se ga bomo spominjali kot predavatelja, udeleženca mnogih simpozijev in podobnih srečanj. Na zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Tolminu je leta 1986 govoril o razvoju slovenske narodnostne meje na zahodu, spomnili se ga bomo tudi kot predavatelja na simpoziju o goriškem nadškofu Attemsju, kot pisca razprav, ki posegajo v preteklost slovenskega zahoda, zlasti slovenske Benečije in Kanalske doline. Ustvaril je ogromno in ne bo lahko tistemu, ki bo želel nekoč do podrobnosti raziskati življenjsko delo velikega slovenskega znanstvenika, morda zadnjega polihistorja med slovenskimi zgodovinarji.

Branko Marušič

Iz delovanja Društva slovenskih izobražencev

Ob petdesetletnici konca druge svetovne vojne se je DSI hotelo spomniti sprememb, ki so v Sloveniji nastale po letu 1945 z dvema večeroma, na katera je povabilo dva mlada zgodovinarja. Prvi gost večera je bil dr. Bojan Godeša, ki je v ponedeljek, 3. aprila predstavil svojo študijo "Kdor ni z nami, je proti nam", v kateri je obravnaval slovenske izobražence med revolucijo, NOB in protikomunisti. Po obisku škofa Bellomija, ki je v Peterlinovi dvorani podal svoje predvelikonočno razmišljanje v ponedeljek, 10. aprila, in po velikonočnih praznikih je 24. aprila v društvu nastopil drugi mladi zgodovinar in raziskovalec dr. Aleš Gabrič, ki je govoril o svoji knjigi z naslovom "Socialistična kulturna revolucija 1953-62". V ponedeljek, 8. maja, so v Peterlinovi dvorani svečano podelili letošnjo nagrado Vstajenje planinskemu pisatelju Rafku Dolharju za njegovo življenjsko delo. O avtorju je spregovorila prof. Zora Tavčar, iz njegovih del pa je bral Gregor Pertot. Naslednji ponedeljek, 15. maja, sta v društvu nastopila publicist Milan Gregorič in sociologinja Leda Dobrinja. Govorila sta o problemih slovenske Istre in predvsem o delu za revitalizacijo Loparja.

Podelitev nagrade Vstajenje: (od leve) predsednik Zadrugne kraške banke Pavel Milič, Rafko Dolhar, prof. Martin Jevnikar, prof. Zora Tavčar in Gregor Pertot.

J. PIRJEVEC V ITALIJANŠČINI

Tržaški zgodovinar Jože Pirjevec je pri ugledni založbi Il Mulino v Bologni izdal novo študijo *Serbi, Croati, Slovenci, Storia di tre nazioni*. Eno izmed treh poglavij je posvečeno slovenski zgodovini do mednarodnega priznanja slovenske države.

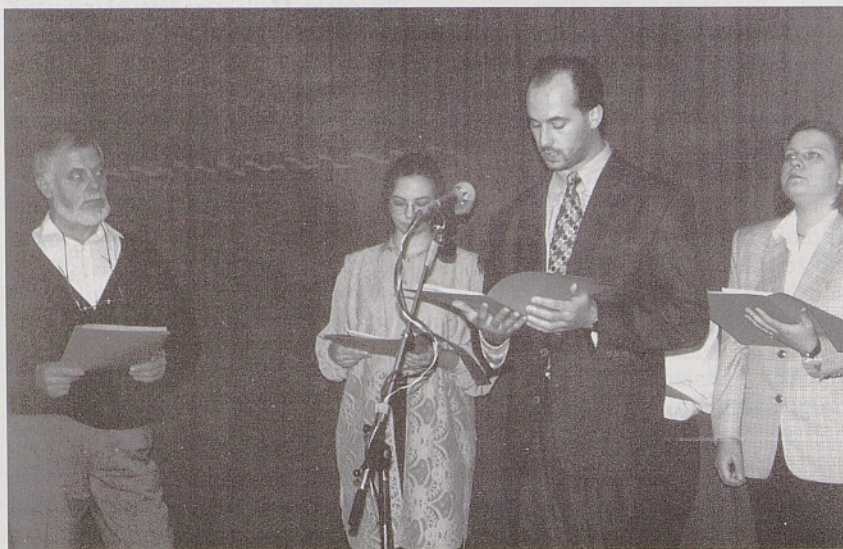
ZEDINJENA SLOVENIJA

V poslovnem letu 1995-96 je predsednik krovne organizacije Zedinjena Slovenija v Argentini Marjan Loboda, prvi podpredsednik je Lojze Rezelj, drugi pa Vital Ašič, tajnik Stane Mehle.

Do spremembe prihaja tudi v političnih vrstah. Zdomski člani Slovenskih krščanskih demokratov bodo izvolili svojega podpredsednika. Dosedanji podpredsednik Marko Kremžar ne kandidira več za to mesto. Do združitve z SKD v Ljubljani je načeloval Slovenski ljudski stranki, ki je v zdomstvu ohranjala kontinuiteto z vodilno predvojno slovensko stranko.

UMRL PROF. ROMAN PAVLOVČIČ

V Čordobi v Argentini so 22. aprila pokopali prof. Romana Pavlovčiča. Več let je bil bolan. Že v begunskem taborišču v Špitalu je februarja 1948 v ciklostilni tehniki izdal Zgodovinski atlas Slovenije. Razširjena in popravljena izdaja v velikem formatu, ki jo je leta 1960 oskrbela Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu, sodi med najbolj reprezentativne izdaje Slovencev v Argentini.

Recital ob petdesetletnici osvoboditve v Mladinskem domu v Boljuncu.

Za župnijske potrebe na kulturnem in verskem področju so v Mačkoljah odprli nove prostore, ki jih je blagoslovil škofov vikar Franc Vončina (zgoraj). Goste so na slovesnost sprejeli narodne noše s kruhom in soljo (spodaj).

50 LET PDK

Primorski dnevnik se je spomnil 50-letnice izhajanja s proslavo v tržaškem Kulturnem domu 12. maja. Ob kulturnem sporedu sta spregovorila odgovorni urednik Bojan Brezigar in predsednik založbe Klavdij Palčič.

Oba sta spregovorila tudi na slavnosti 17. maja v Rimu, kjer je o jubileju pohvalno spregovoril tudi predsednik združenja italijanskih časopisnih založnikov G. Giovannini. Svoje čestitke je med drugimi postal predsednik republike Scalfaro.

Ob 50-letnici je Bojan Pavletič pripravil obsežno in bogato opremljeno knjigo, ki je izšla v slovensko-italijansko-angleški, trojezični izdaji.

USPEHA NA NAŠI PESMI

Na vseslovenskem pevskem tekmovanju Naša pesem sta aprila v Mariboru dva zamejska zbora odnesla lepi priznanji: zlato odličje zbor J. Galus iz Trsta (njegov dirigent Janko Ban še priznanje za najboljšo izvedbo obvezne skladbe), bronasto odličje pa zbor Podgora, ki ga vodi Mirko Špaccan.

PRESEDNIK UNIVERSITY OF ILLINOIS

S 1. avgustom bo nastopil kot predsednik University of Illinois v Chicagu (61.000 študentov, 4.920 profesorjev) 58-letni sin slovenskih izseljencev v Jolietu dr. inž. James Stukel.

Novi župani

Na upravnih volitvah 23. aprila se je nekoliko prenovila podoba slovenskih oz. dvojezičnih občin. V Števerjanu se je po desetih letih vrnila za krnilo uprave Slovenska skupnost z županom Hadrijanom Corsijem. V Dolini je spričo nove, večinske volilne zakonodaje prišlo do koalicije vseh slovenskih komponent in levo usmerjenih Italijanov, ki je zmagala z županom Borisom Pangercem. V ostalih slovenskih občinah na Tržaškem in Goriškem se je potrdila prevlada leve s Slovensko skupnostjo na drugem mestu. V Dobrodoberu je bil potrjen za župana Mario Lavrenčič, v Zgoniku Tamara Blažina, na Repentabru Aleksij Križman, v Sovodnjah pa je nov župan Marko Petejan.

Do zelo zanimivih premikov je prišlo v Benečiji in Režiji, kjer je skoraj povsod leva sredina premagala desno sredino. V Špetru je bil s prodornim uspehom potrjen župan Firmino Marinig, v Režiji pa Luigi Paletti.

Dr. Branko Rozman 70-letnik

V Ljubljani je 31. marca praznoval 70-letnico dr. Branko Rozman. V duhovnika je bil posvečen leta 1952 v Argentini, kjer se je posvetil tudi literarnemu delu, zlasti religiozno navdahnjeni dramatik. Leta 1965 je odšel za izseljenskega duhovnika v München. Kar 28 let je bil urednik mesečnika za izseljence Naša luč. Velike zasluge ima tudi za izid Stalinistične revolucije v Sloveniji, ki jo je v dveh delih sestavil rajni Nikolaj Jeločnik in pri kateri je krepko sodeloval tudi prof. Janez Grum iz ZDA. Jubilant se je leta 1990 vrnil v Slovenijo, kjer med drugim pomaga pri tedniku Družina.

SLOVENCİ IN ITALIJA

Pod tem naslovom, ki se nadaljuje z oznako Promemoria o odnosih z zahodno sosedo, je pri Cankarjevi založbi v Ljubljani izšla knjiga Ane Kalc Hafner, Sama Pahorja in Lucijana Volka o položaju slovenske manjšine in neizpoljenih obveznostih italijanske države.

Na Tržaškem so jo predstavili 18. aprila v Prosvetnem domu na Opčinah za Knjižnico Pinka Tomažič in tovariši.

SLOVENSKI SREDNJEVEŠKI NOVCI

V majski številki specializirane revije Cronaca Numismatica, ki izhaja v Neaplju, je kot posebna priloga na 16 straneh izšla bogato ilustrirana študija mladega tržaškega zbiratelja Andreja Štekarja (ime je pravilno zapisano v slovenščini) o srednjeveških kovancih na slovenskem ozemlju, kamor priteguje tudi kovnice v Trstu, Gorici in Ogleju. Na članek opozarjajo že na naslovnici.

POITALIJANČEVANJE NAŠIH ŠOL

Mlada zgodovinarja Adriano Andri in Giulio Mellinato sta pri tržaški reviji Qualestoria izdala obsežno knjigo Scuola e confine. Le istituzioni educative della Venezia Giulia 1915-1945. Gre za vprašanje šolstva v Julijski krajini od prvega prihoda Italijanov do konca II. svetovne vojne, torej tudi za čas uničenja slovenskega šolstva.

PROF. D. BRATUŽ NA OBISKU

Pianistka in glasbena pedagoginja prof. Damjana Bratuž, ki dela v Londonu v kanadskem Ontariu, je 5. maja obiskala gojence Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel v rodni Gorici. Podoben obisk je 12. maja opravila še pri gojencih tržaške Glasbene matice.

UMRL STANKO BOLE

V družinskem krogu so 12. maja pokopali upokojenega znanega tržaškega gospodarstvenika Stanka Boleta. Rodil se je 10. novembra 1915 v Kočah pri Postojni, ves povojni čas pa je delal kot podjetnik in javni delavec v Trstu. V letih 1967-77 je bil predsednik Slovenskega gospodarskega združenja, zelo dejaven pa je bil tudi v mešani italijansko-jugoslovanski trgovinski zbornici v Milanu oz. njeni tržaški delegaciji.

4. evrošola in 50-letnica naših šol

Učenci iz vse Evrope na večjezični manifestaciji na Velikem trgu v Trstu.

Od 19. do 23. aprila je bila med Slovenci v Furlaniji Julijski krajini Slovenska evrošola, četrta izvedba srečanja dijakov manjšinskih šol iz Evropske zveze. Sodelovalo je nekaj sto mladih iz 27 šol 13 različnih manjšin, spored pa je v dogajanje vpletel slovenske, zlasti srednje šole na Tržaškem in Goriškem, dvojezični šolski center v Špetru, družine, pri katerih so prenočevali gostje, številna društva in organizacije, vso našo javnost, ker je bila v spored vpeta tudi slovesnost ob 50-letnici obnovitve slovenskih šol med Slovenci, ki živimo pod Italijo, kot tudi širšo javnost, ki so ji bile namenjene prireditve na mestnih trgih in slavnostni shod na trgu Unità v Trstu.

Zelo prisrčna je bila tudi akademija ob 50-letnici in tržaškem Kulturnem domu 20. aprila. Slaba pa je bila zastopnost oblasti, zlasti italijanskih. Cerkev je dala jubileju lep poudarek z nagovorom tržaškega škofa msgr. Bellomija v slovenščini in italijanščini. Odličen govor je imela prof. Diomira Fabjan Bajc.

MAG

Konec aprila je začel izhajati v Ljubljani nov ilustrirani politični tednik Mag. Vodita ga Danilo Slivnik in Vinko Vasle s sodelavci. Večina jih je pred tem "zapustila" dnevnik Delo.

SPOMIN NA POKOLE IN BEGUNSTVO

Po izteku državnih in drugih slovesnosti ob 50-letnici konca druge svetovne vojne in zmage nad nacifašizmom se zdaj pripravljajo spominske pobude ob 50-letnici povojnih pokolov protikomunistov in pa begunstva.

9. in 10. junija bo znanstveni simpozij Teološke fakultete v Šentvidu.

24. junija bo ob 10.00 romanje Slovencev po svetu na Brezje, ob 18.30 pa bo v ljubljanski stolnici maša za domovino.

25. junija bo maša v Kočevskem Rogu.

PESEM NE POZNA MEJA

22. izvedbo revije Pesem ne pozna meja so izvedli 13. maja v Sv. Križu pri Trstu. Poleg zborov iz zamejstva in matice sta nastopila mešani pevski zbor Avgust Pavel iz Zg. Senika v Porabju in moški zbor Foltej Hartman iz Pliberka na Koroškem.

UMRL DUHOVNIK MIRKO ZORN

V Gorici je 13. maja umrl najstarejši duhovnik goriške nadškofije Mirko Zorn. Rodil se je 1. maja 1903 v Prvačini. V letih 1952-69 je bil zadnji slovenski župnik v Mirniku, kjer Brda prehajajo v Furlanijo.

Prof. Christoph Pan v Trstu

Ivo Jevnikar, prof. C. Pan in predsednik krožka V. Šček dr. Raško Dolhar.

Na vabilo Krožka za družbena vprašanja Virgil Šček je bil 5. aprila na obisku v Trstu predsednik Federalistične unije evropskih narodnostnih skupnosti dr. Christoph Pan iz Bocna, sicer profesor sociologije v Innsbrucku in priznan strokovnjak za mednarodno manjšinsko pravo. Predaval je o Okvirni konvenciji Sveta Evrope o pravicah manjšin. Srečal se je tudi z deželnim vodstvom Slovenske skupnosti.

Ob njegovem predavanju je Krožek Virgil Šček tudi predstavil zbirko mednarodnih pravnih in političnih dokumentov o varstvu manjšin, ki jo je uredil Ivo Jevnikar in je izšla v italijanščini v dveh zvezkih.

DANAŠNJI ČEDERMACI

V Tržaški knjigarni je bila 11. aprila tržaška predstavitev knjige Borisa Lipužiča Čedermaci današnjega dne. Gre za zapis desetih razgovorov z zamejskimi šolniki iz Italije, Avstrije in Madžarske. Nastali so v letih 1993-95 in so posvečeni materinščini in šolstvu. Povzetki so v angleščini, nemščini, italijanščini in madžarščini, uvod pa je prispeval Vladimir Klemenčič.

KASETA ZBORA PRIMORSKO

Mešani pevski zbor Primorsko iz Mačkolj je v samozaložbi izdal kaseto svojih pesmi. Predstavitve je bila 13. maja v tržaški evangeličanski cerkvi.

E. SAKSIDA ZLATOMAŠNIK

V rojstnem Dornberku je salezijanski misijonar Ernest Saksida 23. aprila daroval zlato mašo. V Braziliji, kamor je prišel še kot salezijanski aspirant in kjer je bil posvečen, se je posvetil delu za mladino. V mestu Corumba v državi Mato Grosso je ustanovil mesto mladih Cidade Don Bosco, skozi katero je šlo že 20.000 mladih.

Gospod Angel Kosmač mašuje v Rižarni.

JUBILEJNA

30. DRAGA

1., 2. in 3.
septembra 1995
na
Opčinah

Jojo Golec

4. aprila je minilo 50 let, kar so nacisti v tržaški Rižarni usmrtili in sežgali časnikarja Jožeta Golca, za prijatelje "Jojota", ki je med vojno v Trstu vodil postojanko Vauhnikovega obveščevalnega omrežja. V spomin nanj, na kurirja Rafaela Požarja, ki je bil usmrčen istega dne, in na ostale žrtve med njegovimi sodelavci in znanci je bila 12. aprila maša v Rižarni. Daroval jo je dr. Angel Kosmač, ki je tudi sam poznal Golca in je o njem spregovoril. Ivo Jevnikar pa je vodil razgovor med nekaterimi preživeli sodelavci, svojci in znanci nekaterih žrtev, ki so se udeležili te prve javne počastitve omenjenih padlih.

DR. MAGNAGO V TRSTU

Dolgeoletni, zgodovinski voditelj Južnotirolske ljudske stranke in predsednik pokrajinske uprave v Bocnu dr. Silvius Magnago je bil 21. aprila gost Slovenske skupnosti v Trstu. Najprej je imel tiskovno konferenco, kasneje pa javno srečanje, na katerem je učinkovito spregovoril o tem, kako naj bo manjšina subjekt tudi v politiki – s samostojnim političnim nastopanjem.

UMRL SKLADATELJ R. GOBEC

Dne 14. aprila je umrl skladatelj, dirigent in glasbeni pedagog Radovan Gobec.

Rodil se je leta 1909, zaslovel pa je zlasti kot vokalni skladatelj. Dolgo je bil dirigent Partizanskega invalidskega pevskega zbora. Napisal pa je tudi nekaj operet. Na premiero opere Planinska roža v Katoliškem domu v Gorici je pred leti tudi sam prišel.

44.540 ANTIFAŠISTOV

Vsodržavno združenje antifašističnih političnih preganjancev iz Italije ANPIIA je z izdajo 19. zvezka zaokrožilo pomembno zbirko podatkov o nasprotnikih fašističnega režima, za katere je italijansko notranje ministrstvo pred vojno vodilo dosjeje. Ti so ohranjeni in na ogled v Državnem arhivu v Rimu. Zbirka knjig *Antifascisti nel Caselario Politico Centrale* prinaša izvlečke iz dosjejev s priimkom in imenom, krajem in datumom rojstva, poklicem, oznako politične policije in omembo policijskih ali sodnih postopkov proti zasledovani osebi. Tudi v zadnjem zvezku, ki vsebuje imena od Venturino do Zvrlje, je zelo veliko slovenskih imen, tako Primorcev kot – za čas italijanske okupacije – prebivalcev "Ljubljanske pokrajine".

V 19 knjigah je skupno 44.540 imen s podatki, ob tem pa so v vsaki knjigi, v istem abecednem zaporedju, še sezname dodatnih ljudi, ki so bili tudi obsojeni, konfinirani ali drugače preganjani, pa njihovih dosjejev ni v omenjeni zbirki notranjega ministrstva. Teh imen je skupno 10.044. Med njimi je spet nadpovprečno veliko Slovencev.

V omenjeni knjižni zbirki je ANPIIA izdala še dodatni, 20. zvezek z zgodovino posebnega fašističnega sodišča za zaščito države, ki jo je napisal Claudio Longhitano. Redno zbirko pa je uredil uredniški odbor pod vodstvom Adriana Del Ponta.

UMRL NADŠKOF DR. ALOJZIJ TURK

V duhovniškem domu v Ljubljani je 20. aprila umrl upokojeni beograjski nadškof msgr. Alojzij Turk. Pogreba v Novem mestu, ki ga je vodil njegov naslednik nadškof dr. Franc Perko, se je udeležilo 10 škofov in 90 duhovnikov.

Dr. Turk se je rodil 21. novembra 1909 v Bršljinu pri Novem mestu. V duhovnika je bil posvečen leta 1934, na prošnjo svetniškega škofa Gnidovca pa se je takoj podal v Makedonijo in Srbijo, kjer je bil – razen presledkov zaradi zapora inčasne selitve v Slovenijo – v dušnem pastirstvu do upokojitve. Med drugim je urejal revijo *Blagovest*. V letih 1980-86 je bil beograjski nadškof. Nato se je naselil v Novem mestu, kjer je pomagal v cerkvi do lanskega božiča. Škofu Gnidovcu, delno pa lastnim doživetjem, je posvetil dve knjigi: leta 1968 v Beogradu in leta 1992 pri Mohorjevi v Celju.

DVOJNOST

Pod tem naslovom in s podnaslovom "Aspekti slovenske kulture v Trstu" se je na pobudo tržaške občinske uprave zvrstilo več prireditev, o čemer smo že poročali. V avditoriju občinskega muzeja Revoltella je bil 4. aprila večer o slovenski tržaški književnosti v italijanskih prevodih, 10. aprila pa je prof. Elvio Guagnini predstavil pisatelja Borisa Pahorja in Alojza Rebulo, ki sta tudi nastopila. V obeh primerih pa odziv italijanskega občinstva ni bil navdušujoč.

PROSLAVE OB 50-LETNICI OSVOBODITVE

Po vseh zamejskih krajih so si ob koncu aprila in prve dni maja sledile zelo številne proslave, srečanja, zadušnice, komemoracije in druge pobude ob 50-letnici konca vojne in osvoboditve.

Za krog Zveze slovenske katoliške prosvete iz Gorice je bila večja skupna proslava 25. aprila v Rupi v sklopu tradicionalnega Praznika frtalje domačega prosvetnega društva Rupa-Peč. Igrala je godba Viktor Parma iz Trebč, peli so združeni pevski zbori ZSKP pod vodstvom Zdravka Klanjščka, za govornika pa so povabili časnikarja Iva Jevnikarja iz Trsta.

Skupna vsemanjšinska osrednja proslava pa je bila 1. maja v Doberdobi. Da je do nje prišlo, se je treba zahvaliti v prvi vrsti vztrajnim predlogom Slovenske skupnosti. V znatni meri je uspelo, da je prireditelj poudarila zlasti to, kar ob sicer različnih pogledih manjšino združuje. Zbralo se je kakih 4.000 ljudi. Prireditelja sta bila obe krovni organizaciji, SSO in SKGZ, ki jima je to nalogo zaupalo skupno zastopstvo. Ob kulturnem programu, ki ga je režiral Emil Aberšek, so govorili doberdobski župan Mario Lavrenčič, deželna odbornica Viviana Londero, predsednik Državnega zbora Republike Slovenije Jožef Školč in zastopnik mladih Damjan Terpin. Slavnostni govornik pa je bil pesnik, ravnatelj Slovenskega stalnega gledališča Miroslav Košuta.

Pogled na izvajalce programa in del množice na prireditvi v Doberdobi.

MENS V CELOVCU

V tednu pred veliko nočjo je bil v Celovcu seminar Mladine evropskih narodnih skupnosti (nekdanje Mladinske komisije FUENS). Kakih sto udeležencev iz 18 držav je razpravljalo o meji med nacionalizmom in narodno zavestjo.

Ob tej priložnosti je Klub slovenskih študentk in študentov na Dunaju izdal več kot 300 strani debelo publikacijo v angleščini, francoščini in nemščini, ki predstavlja 16 manjšin v 11 državah, v MENS včlanjene mladinske organizacije (za Slovence v Italiji je to Mladinska sekcija Slovenske skupnosti, za Koroško pa omenjeni Klub, Slovenska dijaška zveza in Mlada Enotna lista) in pa samo zvezo MENS, ki ima svoje korenine v letu 1963, velikonočne seminarje prireja od leta 1965, od FUENS-a pa se je osamosvojila leta 1984.

MERCATOR MEDIA FORUM 1

V okviru manjšinske raziskovalne ustanove Mercator, ki se na univerzi v Walesu posveča sredstvom množičnega obveščanja v manj razširjenih jezikih Evropske zveze, je izšla prva številka letnega zbornika Mercator Media Forum. Predgovor je prispeval prof. Ned Thomas, založnik pa je University of Wales Press. Članki so objavljeni v angleščini ali francoščini s povzetkom v francoščini ali angleščini. V prvi številki obravnavajo na primer radio in televizijo v latinščini na Južnem Tirolskem, nastajanje dnevnika v baskovskem jeziku, televizijo v frizijskem in irskem jeziku itd.

Že pred tem je izšel prvi zvezek prikaza medijev pri posameznih manjšinah v Evropski zvezi z naslovom Mercator Media Guide I.

PRIMORSKI SLOVENISTI

Na Opčinah so bili od 6. do 8. aprila 6. Primorski slovenistični dnevi. Udeleženci so prišli z obeh strani državne meje, prireditelj pa je bilo Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm, ki mu predseduje Majda Kaučič Baša.

Predavatelji so interdisciplinarno obravnavali fašizem in primorsko književnost, narodno zavest v zamejskih šolah in druge teme, predstavili so nova leposlovna in slovarska dela, priredili literarni večer Borisa Pahorja in Alojza Rebule, razstavo in koncert zboru J. Gallus.

UMRL PROF. MILOŠ RYBÁŘ

V Ljubljani je 1. maja umrl zgodovinar, knjižničar, univ. docent Miloš Rybář. Pokopali so ga v Laškem, materinem kraju, ki mu je posvetil veliko raziskav. Po študiju je bil pravnik, posvetil pa se je predvsem zgodovinskim razpravam. Sodeloval je tudi pri Primorskem slovenskem biografskem leksikonu, saj je bil močno navezan tudi na Primorsko in Trst kot član rodbine, ki je dala poslanca Edinosti v dunajskem parlamentu odv. Otokarja Rybářa. Več let je bil podpredsednik Mohorjeve družbe v Celju.

32. literarna nagrada "Vstajenje" za leto 1994

Komisija literarne nagrade "Vstajenje", ki jo sestavljajo prof. Diomira Fabjan Bajc, prof. Zorko Harej, prof. Martin Jevnikar, urednik Mladike Marij Maver in prof. Zora Tavčar, se je sestala dne 11. aprila 1995 ob 17. uri v prostorih Slovenske prosvete, ul. Donizetti 3, Trst, in pregledala 25 knjig, ki so jih v preteklem letu izdali zamejski in zdovski pesniki, pisatelji in znanstveniki. Po temeljiti presoji se je soglasno odločila, da podeli literarno nagrado "Vstajenje" za leto 1994 Rafku Dolharju za življenjsko delo na področju planinske literature, kateri je posvetil vrsto knjig, ob izidu dela Od Trente do Zajzere, ki je izšlo pri GMD in je posvečeno znanemu tržaškemu pisatelju Juliusu Kugyju.

Komisija je svojo odločitev utemeljila takole: Knjiga je sad resnega raziskovalnega dela in avtorjevega lastnega ustvarjalnega pristopa ter je hkrati prikaz naše polpretekle zgodovine v literarnem ključu.

Dela Rafka Dolharja so ukoreninjena v naš prostor in čas. Prikažejo zahodno mejo slovenskega narodnostnega prostora in tukajšnjega človeka, odslikavajo lepoto Julijcev in Krasa, obenem pa izkazujejo pisateljev močan narodnostni in humanistični čut. Zadnja knjiga – kot večina prejšnjih – se odlikuje tudi po izbranem fotografskem gradivu. Vse fotografije, ki so marsikdaj prave umetnine, je avtor sam posnel.

Podelitev nagrade je bila 8. maja 1995 na večeru Društva slovenskih izobražencev.

UMRL DUHOVNIK DR. JOŠT MARTELANC

V svojem župnišču na Bledu je 21. aprila nenadno umrl dr. Jošt Martelanc. Rodil se je leta 1932 v Ljubljani. Ko se je vsa družina po vojni pridružila očetu, politiku Ivanu v Trstu, so 26. oktobra 1945 v Trstu ugrabili in odvedli v Jugoslavijo očeta in mater, ki ju štirje mladoletni otroci niso nikoli več videli. V Argentini je bil leta 1955 posvečen v duhovnika, v letih 1958-67 je delal v župniji sv. Vida v Clevelandu, kjer je bil med drugim zaslužen za ureditev Slovenske pristave, nato je v Rimu študiral in doktoriral iz pastoralne teologije, delal v Sloveniku in na vatikanskem radiu. Leta 1979 so mu dovolili, da se je vrnil v domovino, kjer se je vključil v dušno pastirstvo.

UMRL BORIS RACE

V Trstu je 26. aprila umrl dolgoletni predsednik Slovenske kulturno-gospodarske zveze Boris Race, s partizanskim imenom Žarko.

Rodil se je 31. oktobra 1916 v Hrpeljah, družina pa se je leta 1930 preselila v Ljubljano, kjer se je izučil za gradbenega tehnika. V Osvobodilno fronto se je vključil že leta 1941, član KPS pa je postal novembra 1942. Gradil je bunkerje in bil obsojen pod Italijani na 30 let ječe. Potem ko so ga konec 1943 izpustili, je med drugim zgradil in opremil tiskarno Slovenija pri Vojskem, kjer se je tiskal tudi Partizanski dnevnik. Po maju 1945 je tehnično skrbel za tisk levičarskih organizacij na Tržaškem in Goriškem. Po Kominformu je prišel v CK Babičeve stranke in postal tajnik Slovensko-hrvaške prosvetne zveze. Od ustanovitve 1954 je bil v vodstvu Slovenske kulturno gospodarske zveze, katere predsednik je bil z nekajletnim presledkom od 1964 do 1987. Kot tak je odločilno vplival na marsikateri vidik življenja naše skupnosti, zlasti če pomislimo na nekdanjo vlogo SKGZ.

Race je bil tudi ploden publicist. Izbor iz njegovega osebnega arhiva in spominov je izšel lani pri založbi Devin z naslovom Razlogi za vztrajanje.

23. DOSP

5. maja je bilo v Gorici 23. Dijaško obmejno srečanje Primorske. Udeležilo se ga je kakih 400 višješolcev iz 23 slovenskih šol z obeh strani meje in pa iz italijanskih manjšinskih in nekaterih večinskih šol.

SLOVENSKO GLEDALIŠČE V ARGENTINI

Slovensko gledališče v Buenos Airesu je imelo 25. marca novo premiero. V režiji Maksa Borštnika je uprizorilo Finžgarjevo Verigo.

Na veliki petek, 14. aprila, pa je Slovensko gledališče s kar 108 nastopajočimi uprizorilo križev pot na prostem pred stolnico v San Isidru. Dveurni predstavi, ki jo je režiral Lojze Rezelj, je zbrano sledilo 5.000 ljudi.

KANCLER MED KOROŠCI

V Št. Vidu ob Glini so koroške oblasti izvedle 3. Kulturni teden koroških Slovencev. Na njem je imel slavnostni govor deželni glavar Zernatto, med častnimi gosti pa je bil tudi avstrijski kancler Vranitzky, ki je med drugim izročil častni znak dežele Koroške dr. Pavletu Apovniku.

P. VIKTOR PAPEŽ O MANJŠINAH

Od 16. do 19. marca je bil na Madžarskem mednarodni posvet o narodnih manjšinah v Evropi. Pripravil ga je Mednarodni katoliški informacijski urad za Evropo. Eno izmed temeljnih predavanj je imel prof. p. Viktor Papež iz Rima.

DUŠAN JELINČIČ NAGRAJEN

Tržaški časnikar in pisatelj Dušan Jelinčič je v Tridentu ob 24. nagrajevanju ITAS za planinske knjige odnesel srebrno odličje za knjigo Zvezdnate noči, ki je pred časom izšla v Vidmu v italijanskem prevodu z naslovom Le notti stellate. Tekmovalo je kar 66 del.

REDNA TV POROČILA V TRSTU

S 1. majem so se začela redna, dnevna, čeprav še vedno poskusna televizijska poročila v slovenščini radiotelevizijske postaje Trst A. Ob tej priložnosti je bil gost prve oddaje tudi vsedrjavni odgovorni urednik omrežja za deželno informacijo Vigorelli, ki je uredništvu postaje Trst A sporočil, da se zdaj tudi formalno osamosvaja. Dosedanji namestnik deželnega glavnega urednika časnikarskih oddaj Saša Rudolf bo tako postal glavni urednik, podrejen pa bo le Rimu.

Po 20 letih, kar je slovenske oddaje predvidel državni zakon, se torej uresničujejo, vendar še ni dovolj osebja, zlasti pa je nesprejemljivo dejstvo, da so zaenkrat vidne le v mestu Trst in delčku okolice.

PRIMORSKO NARODNOOBRAMBNO GIBANJE

V Novi Gorici je bil 21. aprila posvet zgodovinarjev Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v obdobju od 1918. do 1947. leta. Na dan so prišli številni novi podatki oz. poudarki, tudi glede nekdanjih "tabu-tem".

Slovenska prosveta in Zveza slovenske katoliške prosvete

razpisujeta

XXI. tekmovanje zamejskih amaterskih odrov

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi.

Tekmovanje traja do konca leta 1995. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za vsa podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov SLOVENSKA PROSVETA, Trst, ulica Donizetti 3, tel. 370-846 ali pa ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, Gorica, viale XX Settembre 85.

NEKROPOLA V ANGLEŠČINI

Ameriška založba Harcourt Brace & Company je pod naslovom Pilgrim among the Shadows izdala Nekropolo tržaškega pisatelja Borisa Pahorja v angleščini. Že leta 1990 je knjiga izšla v francoskem prevodu, jeseni pa bo v Parizu izšel že prevod Pahorjevega Spopada s pomladjo.

UMRL DR. LOJZE GRZETIČ

V Nemčiji je v starosti 83 let umrl zdravnik dr. Lojze Grzetič. Po vojni je živel kakih 20 let v Argentini, kjer je bil med drugim predsednik Slovenskega planinskega društva.

KLUB SLOVENSkih ŠTUDENTOV

Na pobudo "matičnih" slovenskih študentov, ki obiskujejo tržaško univerzo, je prišlo 4. aprila do ustanovitve Kluba slovenskih študentov v Trstu, ki povezuje študente tako iz zamejstva kot iz matice. Predsednica je postala Monika Kontelj, podpredsednica Lara Vesel, tajnica pa Nataša Stopar.

OBČNI ZBOR ZSKP

Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice je imela 27. marca v Katoliškem domu svoj 33. redni občni zbor. Poročila včlanjenih društev o bogatem delu v preteklem letu je objavil Katoliški glas v posebni prilogi 6. aprila. Za predsednika je bil potrjen dr. Damjan Paulin.

NADŠKOF VOVK II.

Pri Mohorjevi v Celovcu je izšel drugi del biografije Nadškof Vovk in njegov čas 1900-1963. Piše jo duhovnik Ludvik Ceglar, ki svojega dela še ni dovršil.

ŽUPNIJA V LEMONTU

V Lemontu pri Chicagu, kjer imajo slovenski frančiškani že 70 let svojo postojanko in pa "Ameriško Brezje" – cerkev Marije Pomagaj, je 12. marca začela delovati slovenska narodna župnija.

Tam gradijo tudi Slovensko kulturno središče, izhaja pa še revija Ave Maria. V parku je med drugimi pokopani škof dr. Gregorij Rožman.

ZGODOVINA ZA VSE

Zgodovinsko društvo Celje je začelo lani izdajati novo revijo za zgodovinska vprašanja, ki že v naslovu in izbranih temah poudarja, da oblikovno noče biti akademska: Zgodovina za vse. Prvo številko je uredil Janez Cvirn, drugo pa Andrej Studen.

77.268 EMIGRANTSKIH DOSJEJEV

V Arhivu Ministrstva za notranje zadeve v Ljubljani imajo tudi 32 tekočih metrov gradiva o "emigrantih". Gre za kar 77.268 osebnih dosjejev.

Podatek najdemo v zanimivem članku direktorice arhiva, zag. Irene Mrvič, Razvoj in delovanje arhiva v organih za notranje zadeve Republike Slovenije v zadnji številki revije Arhivi (leto 1994, št. 1-2).

Jurij Paljk: Nemir

Pri založniku Pegaz International d.o.o. Ljubljana je izšla druga knjiga pesmi Jurija Paljka **Nemir**. Uredil jo je Ignac Naglič, oblikoval in opremil Stojan Brežočnik, spremno meditacijo na notranjem ovitku je napisal pisatelj Igor Torkar.

V knjigi je na 60 straneh kakih 50 pesmi, ki se močno razlikujejo od pesmi iz prve zbirke **Soba 150**, ki je izšla v Gorici leta 1986. V prvi zbirki je zapustil kmečki dom, kjer je bil med domačimi srečen in vesel, postal je "človek, / pust in prazen, / brez zemlje in neba".

V drugi zbirki se razočaranje nadaljuje in stopnjuje in nekako mimogrede vzdihne: "O mati, zakaj sem šel." Življenje je tako težko, enolično, prazno:

"Ave Marijo so že odzvonili,
jutri jo bodo spet.
Nocoj sem sklonil glavo,
deževalo je na spomine,
ostale so le ugasnjene cigarete,
prazni, razbiti kozarci,
in nekje tudi ti."

Pesem je prva, nekaka napoved vsebine, ki jo sestavljajo prazni kozarci, spomini, ki jih sprejema s sklonjeno glavo in na katere dežuje, nekje daleč pa je tudi ona, daleč, nedoločena, neimenovana. Misliš, da si nekaj, nekaj svetlega, vendar to nisi: "Samo nemir je še, / tema, / mnogo sramu, / preveč za življenje."

Vsi te pustijo nekje ob strani, ti pa piješ naprej: "V žalost, ki je vedno bolj žalostna, / v vedno bolj obupani obup." Na robu "je nekaj lepega pisalo", a nihče ni znal prebrati. V senci debelega drevesa sta sedela "misel in jaz. / Drobena misel, / debelo drevo / in jaz". Sedaj prodaja nasmeh, ker mu ostaja posmeh. Tako je sam, da ga vse boli. "Deževalo je preveč za mojega raka, / za astmo, ki iz njega izvira." Svetla brezmejnost duha pada čez nečimrnost tvojega praznega dne, a se tega ne zaveš, žalost trenutka pozabe se bo mešala s prepozanim spoznanjem. "Vedno iste besede iz vedno istih črk, / neprijetno je vedno misliti nanje." Včasih zapira okna in vrata in postavlja napis, da ga ni, čaka njo, ki bo potrkala na njegova vrata, boji pa se, da ji ne bo mogel odpreti. "Smejem se dolgim besedam, / daljšim mislim, / najdaljšim željam, / same črke, prva ob drugi in tretja ob prvi."

Zvečer zapira vrata in okna, "Pred vrati puščam sebe, / pred vrati puščam vse." Vse mine, "samo ritem ostane". Zdrnil je "nekam čez", še strah ga ni bilo, sliši "le smeh belih ko-

sti". V njem ostajajo samo velike tišine, prostor delajo večjim, kamor se bodo stekale bolečine trenutnosti. Moderno življenje je označil z besedami:

"Ta hrup moderne samote,
ko gledaš in ne vidiš,
ko poslušáš in ne slišiš,
le tiha bolečina je tista, ki jo ljubiš..."

To, kar tu piše, so samo besede, "besede polne, debele, debele in bele". Strah ga je večerov, "ko sem vsega sit in tišine prelačen".

In še pesem o sebi:

"Bil sem svetla obljuba drznih sanj mojih staršev,
bil sem seme, vrženo na gnojna tla močvirij in
[puščav duha.
Bil sem vse tisto, kar potem nisem nikoli postal.
Bil sem projekcija misli nekoga, ki ni obstajal.
Bil sem vse tisto, kar so drugi hoteli.
Bil sem mlad.
Premlad."

Paljkova zbirka **Nemir** je pretresljiva izpoved človeka, ki je zapustil tradicionalno kmečko življenje in odšel poln svetlih načrtov v mestne šole, tu pa je našel razočaranje, zapuščenost, življenje nekje ob strani, hrup moderne samote. Vse to zna podajati prepričljivo, verjetno, tudi pretresljivo, vendar brez jokavosti. Igor Torkar je v spremni meditaciji zapisal: "Pesmi Jurija Paljka ne sodijo v ero modne "šokpoezije". Ne sodijo v analitsko dobo umetniške ustvarjalnosti. Nakazujejo prehod v dobo novih sintez." Po vsaki vojni, po sleherni revoluciji traja analitska, razstavljajoča, eksperimentalna doba pet, šest desetletij. "Ta preobrat, ki v umetniške stvaritve vpleta tudi izpovedne elemente, potrjujejo tudi pesmi Jurija Paljka. Številne dramijo bralčeva čustva, številne so take, da jih doume tudi bralčev um. Številne dokazujejo, da so se zgostile v kristalčke umetniške stvaritve zato, ker v Juriju Paljku zveni zaresen smeh, zaresen jok, zaresna jeza, zaresno hrepenenje, zaresna žalost, pa tudi zaresno kesanje. Prepričan sem, da bo takih pesmi v naslednji pesniški zbirki Jurija Paljka še več kot v tej, ki dokazuje, da je Jurij Paljk pozornosti vreden pesnik."

Tako torej Igor Torkar. Zdi se mi, da ni treba dalje razpravljati o zbirki, ker so Torkarjeve besede jasne. Omeniti je treba še to, da so pesmi brez naslovov, nad nekaterimi stoji datum, pesmi so nastale od novembra 1985 do januarja 1992. Sedemkrat je pod datumom naveden Červinjan, kjer pesnik živi.

ocene

knjige

Krajevni leksikon Slovencev v Italiji, Druga knjiga

Krajevni leksikon Slovencev v Italiji je odmev na predlog dr. Romana Savnika, ki si je, potem ko je dokončal delo pri Krajevnom leksikonu Slovenije, zamislil podobno izdajo za Slovence, ki žive sicer v slovenskih pokrajinah, ven-

dar izven tedanjega jugoslovenskega državnega prostora. Prva knjiga Krajevnega leksikona Slovencev v Italiji je izšla leta 1990, obsega Tržaško pokrajino. Knjigo, ki je izšla pri Založništvu tržaškega tiska sta uredila Milan Bufon in Aleksij Kalc, pregled besedil pa je opravila cela vrsta poznavalcev, predvsem Tržčanov in okoličanov.

Druga knjiga Krajevnega leksikona, ki obsega Goriško pokrajino je izšla nedavno tega. Uredil jo je Aldo Rupel. V sodelovanju s SLORI-jem in Narodno in

študijsko knjižnico iz Trsta, jo je izdala nova tržaška založba Devin. Knjiga je nekoliko manj obsežna od prvega, tržaškega dela. Urednik si je tudi pri tej izdaji pomagal z nasveti številnih sodelavcev. V svojo obravnavo je vključil celotno ozemlje današnje goriške pokrajine, tudi tiste občine in kraje, kjer Slovenci ne živijo ali pa niso nikdar živeli strnjeno, če seveda odmislimo slovensko kolonizacijo od druge polovice 10. stoletja dalje, ko so bila slovenska naselja globoko v zemljepisnem prostoru

današnje Furlanije. Na podoben način je pred leti zasnoval svoj pregled o Slovencih v Goriški pokrajini Marijan Breclj v knjigi Med Brdi in Jadranskim morjem.

V svojih temeljih sledi knjiga o goriški pokrajini vzoru, ki ga je zastavila predhodnica: domoznanski opis posameznih občin v pokrajini ter znotraj občine obstoječih krajev. Mesto Gorica pa je predstavljeno v posameznih segmentih, ker celovita obravnava ni ravno lahka naloga, zlasti pa, ker je tako ustvarjena podoba manj pregledna za uporabnika knjige. Pri obravnavi Goriške pokrajine je vendar urednik ubral nekoliko spremenjena pota, to naj bi zlasti odločile izkušnje pri sestavi in urejanju tržaškega, prvega dela leksikona Slovencev v Italiji.

Vsak leksikon ima značaj nekakšnega kodeksa. Ta začrta podobo in pomen gradiva, ki ga obravnava. Če na primer nek leksikon določi oblike kakega krajevnega imena – do oblike morajo priti uredniki leksikona po pretehtavanju najrazličnejših dejstev in okoliščin – potem je potreba določene oblike uporabljati, da ne bi prišlo do zmede. Pri pregledu druge knjige leksikona Slovencev v Italiji se vprašujem, če so se urednik in njegovi svetovalci dovolj odgovorno lotili te naloge. Pomislim le na kraj, ki ga uradno imenujejo Gradisca d'Isonzo, Slovenci smo ga poznali kot Gradišče ob Soči – tako obliko uporablja tudi zemljevid Jakoba Medveda iz leta 1974 – druga knjiga leksikona ga pozna le kot Gradišče.

Naslednja pripomba naj velja slovenizaciji nekaterih toponimov, imen ulic in trgov predvsem v Gorici ter slovenjenju nekaterih ustanov, ki nosijo izvirno in uradno italijansko obliko. Takih primerov je v knjigi veliko, spomnim naj le na goriško Placuto, uradno ji pravijo Piazzutta, v leksikonu postane Mali trg. Nesmiselno je tudi navajati v slovenskem prevodu naprimer imena raznih goriških denarnih zavodov, ne da bi pri tem navedli izvirni naslov.

Kot uporabnika leksikona me izjemno moti odločitev urednika, da v knjigi pri opisu posameznih krajev ne omenja uglednih rojakov in drugih uglednikov, ki so v krajih živeli. Taka odločitev izjemno osiromaši podobo kraja. Če leksikon navaja, da se v Sovodnjah ob Soči šola imenuje po Petru Butkoviču, bi bilo primerno omeniti povezave, ki jih ima omenjeni s krajem. Učenec ali dijak, ki bi moral zaradi šolskih obveznosti zbrati ugledne ljudi domačega kraja, se bo zatekel k Primorskemu slovenskemu biografskemu leksikonu in seveda tu iskal med 4400 osebnostmi.

Res, da je leksikon opremljen z nekaj kartami, vendar med njimi pogrešam karto Gorice z navedbo vseh ulic in mestnih predelov v obliki, ki jo rabi leksikon. Prav tako manjka tudi imenik v knjigi navedenih krajev, kako naj na primer poiščem kraj Martinščina, če ne vem, da se nahaja v občini Zagraj. V knjigi tudi pogrešam bibliografijo, navedena bi morala biti pri vsakem posameznem kraju. Sicer pa je v knjigi kar preveč tiskarskih napak pa tudi takih napak, stvarne narave, ki so ušle pregledu urednika in svetovalcev. Leksikon, ki je kot rečeno, nekakšen zakonik, bi se moral temu izogniti tudi na račun tega, da izide kak mesec kasneje, kot je bilo načrtovano. Še zadnja pripomba. Uvodno besedilo, ki razlaga podobo Goriške pokrajine vsestrano, bi moralo biti porazdeljeno na več poglavij. Prehajanje pripovedi iz enega vsebinskega kompleksa na drugi je moteče in nasilno do bralca. Sicer pa moram poudariti, da prinaša leksikon obilo različnega gradiva, zlasti tudi statističnih podatkov. Slovincem pa odkriva ponovno tudi tiste nekdanje slovenske kraje, ki so se pred desetletji italianizirali. V mislih imam predvsem občino Dolenje.

Napovedujejo, da bo v doglednem času izšla še tretja knjiga leksikona. Obsegala bo Beneško Slovenijo, Rezijo in Kanalsko dolino. Z dokončanjem dela bodo zahodni Slovenci dobili še drugo leksikonsko delo temeljnega pomena. Lanski konec leta je dokončal svoje izhajanje Primorski slovenski biografski leksikon. Primerjava obeh izdaj je komajda primerna, morda le v metodoloških izhodiščih. Biografski leksikon je kolektivno delo, druga knjiga krajevne leksikona pa je predvsem avtorsko. Sicer ju veže vrsta namenov, za katere sta izšli oziroma še izhajata. Pri tem praktični učinki niso najbolj nepomembni. Prav zato je potrebna velika skrb sestavjalcev pri redakciji besedil, opisov posameznih krajev in gesel. Pri tem je vrsto napak zagrešil tudi primorski biografski leksikon, a vendar ne toliko, kot jih je mogoče najti v krajevnem leksikonu o Goriški pokrajini. Pa še nekaj bi se za konec vprašal. Je besedilo krajevne leksikona dovolj nevtralnno, da vzdrži kritiko bralca, ki z urednikom knjige ne deli iste nazorske usmerjenosti?

Branko Marušič

Dva slovarja na en mah

V obdobju enega tedna sta izšla v Trstu pri Mladiki in v Gorici pri Goriški Mohorjevi družbi dva slovensko italijanska slovarja posebne vrste. Oba je sestavil prof. Diomira Fabjan Bajc. Prvi,

opozorilni, z naslovom **Lažni prijatelji – I falsi amici** vsebuje približno dvakrat po 200 besed, ki so kot evropeizmi oz. prevzeti izrazi prešli iz latinščine in grščine tako v slovenščino kot italijanščino in postali že del naše kultivirane govorice, drugi, frazeološki, **Dve muhi na en mah – Due piccioni con una fava** pa več kot 3000 stalnih besednih zvez, najzlahtnejše zakladnice našega jezika, z ustreznimi italijanskimi inačicami.

V prvi od dveh tehtnih in strokovno poglobljenih **Spremnih besed**, ki zajemata mnogo problemov v zvezi s prevajanjem na splošno in pa posebej iz italijanščine ali v italijanščino iz slovenščine, nas prof. Bajčeva pouči, kako so izpeljanke iz latinščine in grščine preplavile vse evropske jezike in v njih ohranile svoj prvotni pomen ali pa se pomensko povsem spremenile. V svoji novi pomenski obliki so te prevzete besede vplivale npr. skupaj s francoščino in angleščino na italijanščino in nemščino ali pa tudi v obratno smer in na druge jezike. Pri nas pa iz dneva v dan bolj vpliva italijanščina na slovenščino tudi s temi na videz iz latinščine ali grščine prevzetimi izrazi. V prejšnjih stoletjih ali še v našem stoletju so tuje prevzemali npr. znanstveniki iz latinščine, ki so jo kot šolani ljudje spoznali, danes pa nekateri "latinijo" besede kar iz italijanščine, ker jih spominjajo na katero izmed podobnih, iz antičnega slovarja prevzetih besed, in ustvarja se zmeda, posamezniki sami sebe smešijo, ponižuje se naša govorica, v kateri prihaja iz dneva v dan do izraza, kako mislimo po italijansko, kako prevajamo podzavestno iz italijanščine in kako prevzemamo iz nje izraze, ki pravzaprav nikamor ne spadajo.

Tega pojava in to prevzemam iz **Spremnih besed**, so se zavedeli že davno pri drugih narodih, ki imajo podobnih opozorilnih slovarjev že precej, pri nas pa je zaorala v to ledino prav prof. Bajčeva.

Danes smo v Evropi in seveda tudi na Slovenskem pred povsem novim pojavom, uvajanjem angleških besed za vsako ceno. O kaki intelektualni nujnosti res ne moremo govoriti, prej o želji, da bi se zgubili v skupnem tujem morju. Botruje temu vdiranju pomanjkane samozavesti in poznavanja lastnega jezika ali občutek manjvrednosti in omalovaževanje lastne govorice?

Prav gotovo ni lahko govoriti o tujkah, saj smo lahko takoj na robu, ko se purizem za vsako ceno spopade z zdrav pametjo. V Spremni besedi nam prof. Bajčeva navede o tem problemu mnenja nekaterih slovenskih strokovnjakov, Breznika, Sovreta, Bunca, Bajca, Toporišiča in še katerega.

V **Novi pisariji** se je že Prešeren soočil s tem problemom in nakazal nujnost sprejemanja nekaterih izrazov iz evropske kulturne zakladnice. S tem seveda ni zaprl iskanja slovenskih izrazov, a ne za vsako ceno. Prijetno se je nasmehniti veliki vnemi Prešernovih predhodnikov in sodobnikov, ki so skušali sloveniti vse, kar se je dalo. Oče Damascen Dev piše o modricah, o krulavem Hromaku in milem Belinu.

Še v prvi polovici našega stoletja je bilo mnogo iskanj v to smer. V nekaterih Finžgarjevih pismih sem zasledila, kako vedno piše klic namesto telefon. Prof. Anton Bajec je šaljivo komentiral predloge, naj bi po slovensko rekli klavirju žvrgolišče, tramvaju pa počestnica. Sama se še spominjam, kako smo imeli pri nas mirodilnice, ki so bile že povsod drogerije. Prof. Toporišč tudi v slovnici ne uporablja že tradicionalnih izpeljank iz latinščine, ampak raje kuje nove izraze, ki zbuja precej polemik.

Na drugi strani pa je vsa slovenska publicistika vneto za uvajanje novih in starih, tolikokrat nepotrebnih tujih in na žalost, kot lahko ugotovljamo vsak dan, tudi skropucal, ki jih kujejo nekateri iz teh lažnih italijanskih prijateljev.

Avtorica je seveda na stališču, da so stare izposojenke oz. mednarodni izrazi oz. evropeizmi že del našega kultiviranega jezika, ki ga delajo bližnjega drugim jezikom in drugim omikanim narodom. Kjer je mogoče, je prav, da jih nadomeščamo s slovenskimi izrazi, če jih imamo. In prav v tem je dragocenost tega slovarja, saj jih navaja in razlaga.

Slovar je sestavljen tako, da je na eni strani slovenska izposojenka, na drugi strani pa ista prevzeta beseda v italijanščini kdaj s pomensko istimi, a mnogokrat s pomensko povsem drugimi besedami. In prav to so lažni prijatelji, ki jim ne smemo nasedati.

Za primer naj navedem gl. *imponirati* -am (na slovenski strani):

1) *knjiž. navadno z daj. vzbujati občudovanje, spoštovanje zaradi določenih lastnosti, vedenja (njegovo vedenje mi prav nič ne i.; s svojim nastopom je ljudem zelo imponiral.*

fare effetto, mietero consensi, destare/suscitare ammirazione in gl. *imporre* (na italijanski strani):

1) *porre sopra (i. una corona in testa; i. un nome, un soprannome) nadeti (n. krono, n. ime, vzdevek)*

2) *fare osservare, rispettare q.c (i. condizioni, patti; i. una legge, una tassa) vsiljevati, vsiliti, naložiti komu (v. pogoje, zakon, davek)*

3) *comandare, ingiungere, intimare (i. a qc di ubbidire, giurare)*

prisiliti koga, vsiliti komu (p. koga, da uboga, priseže)

4) *rel. la mano, le mani su capo (per benedire)*

polagati roke

Že po tem samem primeru nam je lahko jasno, v kakšna razmišljanja in dognanja nas lahko vodi ta slovar in kako dragocen bo za vsakega izmed nas.

* * *

Drugi slovar **Dve muhi na en mah** – **Due piccioni con una fava** pa je povsem nekaj drugega.

V njem se skriva samo bistvo našega jezika, naše preteklosti, naših navad in pogojev, v katerih smo živeli. To je srž našega izražanja, ki je značilno samo za nas, kot so druge stalne zveze oz. fraze značilne za druge jezike. Mi, ki smo tukaj na stalnem prepihu, izgubljam smisel zanje, saj se zaradi tolikih vzrokov rahljajo naši stiki s slovenščino, kdaj še mislimo ne več po slovensko. Če si jezikovne zakladnice, ki smo si jo z večjo ali manjšo prizadevnostjo ustvarili, stalno ne izpopolnjujemo in negujemo, smo priča njenemu obubožanju in propadanju. Seveda pa je potrebno, da se zavedamo, da se moramo ogrožene materinščine (bolj kot vsakega drugega jezika) nenehno učiti, z jasnimi in kulturnim izražanjem pa izkazovati sebi in svojemu sobesedniku spoštovanje. Ker zahteva od nas okolje, v katerem živimo, da smo prav tako doma v italijanskem miselnem in jezikovnem svetu, se na žalost večkrat dogaja, da italijanskega bolj negujemo kot slovenskega.

Raba stalnih besednih zvez se seveda tudi izgublja zaradi spremenjenega načina življenja in zaradi izginjanja nekaterih besed iz naše besedne zakladnice. To gre na *rovaš* novih razmer, bo pri nas rekel le malokdo, saj smo na to besedno zvezo že popolnoma pozabili.

Vsakdo bi se obregnil ob tistega, ki bi iz italijanščine prevedel dobesedno *finalmente ha cantato davanti ai giudici*, ko pa vemo, da pomeni glagol *cantare* v tem primeru vse kaj drugega kot peti. Marsikomu se zdi samo po sebi umevno, da reče: "*Hvala učitelju smo dobili nove knjige*", potem ko bi moral povedati, *da se moramo zahvaliti učitelju*, če smo dobili nove knjige. V slovenščini pravimo, da se bomo videli *čez štirinajst dni*, v italijanščini pa *tra quindici giorni*. Kako smo različni v po-

zdravljanju, koliko natančnejši in bogatejši. Vendar se te značilnosti brišejo in pogosto se nam dogaja, da nas kdo ob odhodu pozdravi z *dober dan*.

Slovarja, sad dolgoletnega truda in velikega znanja prof. Bajčeve, vrsto let profesorice na Znanstvenem liceju Prešeren v Trstu in zadnja leta na Visoki šoli tujih jezikov za tolmače in prevajalce ter priznane prevajalke iz slovenščine v italijanščino, bosta prav gotovo pomagala zajeziti kvarjenje našega izražanja vsaj pri tistih, ki imajo v sebi še dovolj ponosa in kritičnosti. Nobenega posameznika in nobene naše ustanove ne bi smelo biti brez teh slovarjev, saj si bomo z njuno pomočjo svoje znanje osvežili in se marsičesa na novo naučili. Samo naduteži mislijo, da se jim ni treba nič več učiti po reku, kar se Janezek nauči, to Janez zna, rek, ki mogoče lahko velja za navade in obnašanje, prav gotovo pa ne za izražanje. Skrb za jezik mora v nas rasti vzporedno z našo občutljivostjo za rast v osebnosti in znanju, če smo še dovolj občutljivi, ponosni in vedoželjni.

Frazeološki slovar je razdeljen v 17 sklopov. Vsakega povezujejo najbolj značilne besede (človeško telo, živali, rastline...). Ob slovenskih primerih navaja avtorica italijanske. Bralca priteguje stran za stranjo, saj se mu ob branju odpira pogled v našo preteklost, odkriva se mu lepota našega izražanja in miselna globina, smisel za humor in zrelo presojo.

Oba slovarja sta pregledno urejena, uporabna tudi za Italijane oz. tiste, ki jim je italijanski miselni svet že bliže od slovenskega. Za to preglednost in oblikovno dognanost smo gotovo dolžni priznanje obema založbama, posebno pa prof. Franku Žerjalu, ki je težko pregledna rekla uredil tako, da so dostopna vsem, ki bodo po slovarju segali. S pomočjo obeh slovarjev si bomo osvežili znanje, okrepili korenine, na katerih moramo graditi svojo sedanjost in prihodnost, se marsičesa spomnili, na kar smo že popolnoma pozabili in ob branju uživali in razmišljali.

Prof. Bajčeva ponuja s tema dvema slovarjema pomoč vsem Slovencem, ki jim je jezik še vrednota, mi pa ju sprejemamo tudi kot vezilo ob praznovanju 50. obletnice od konca vojne in obnove naših slovenskih šol, iz katerih je naša kolegica zrastle in jim pomagala rasti.

Nada Pertot

“Razlogi za vztrajanje”

Primorski dnevnik je 15. aprila objavil na 34. strani članek zgodovinarja Borisa M. Gombača, ki se v dolgem predstavitvenem zapisu loteva knjige Borisa Raceta “Razlogi za vztrajanje”. Ne glede na to, kaj piše Boris Race v svoji knjigi – bil je dolgo let gotovo najbolj zaupen predstavnik jugoslovanskega režima v našem zamejstvu – nas do osuplosti presenečajo misli, ki jih je zapisal Boris M. Gombač, ne da bi ob tem izrazil najmanjši dvom o pravilnosti svojih trditev. Najbolje je, da stavek citiramo dobesedno, da ne bo nesporazumov in dvoumnosti. Boris M. Gombač piše:

“... Avtor je identificiral različne momente, ki so prispevali k upadanju vitalne moči Slovencev, med drugim tudi v načrtni politiki države, ampak večkrat tudi v razklanosti manjšine same in tistih, ki so kolaborirali z Rimom in so šele zelo kasno začeli hoditi v slovenski teater, ki je bil ideološko vprašljiv...”

Prvič. Ali je mogoče, da se Gombač sploh ne zgraža nad tem, da je bil slovenski teater ideološko vprašljiv, kot da je to moralo samoumevno biti tako. Skorajda graja pa tiste, ki ideološke “vprašljivosti” niso sprejemali, in ne tiste, ki so jo prakticirali.

Drugič. Kljub ideološki vprašljivosti tega teatra, ni res, da bi se ga nekateri Slovenci izogibali. Največji spomenik slovenskemu teatru v Trstu je postavil Jože Peterlin s svojim recenzijskim pisanjem od prve predstave decembra leta 1945 do svoje smrti marca 1976. Če pa je teater s svojo ideološko ozkostjo in obarvanostjo svojčas odbijal lep del Slovencev, je treba to pripisati njegovemu takratnemu vodstvu, ne pa tistim, ki so se ideološkemu posiljevanju upirali.

Tretjič. Še o slovenskem teatru oziroma o Kulturnem domu v Trstu. Ni mogoče kar tako pavšalno trditi, da katoliški del ni hodil v Kulturni dom. (Gotovo niso hodili lep čas kominformisti, ki so kamenjali igralce SNG, ker so bili “titovski”). Dej-

svo je, da smo sredstva za izgradnjo Kulturnega doma prispevali vsi, da je italijanska vlada prispevala zanj 500 milijonov lir, kar slikovito pripoveduje takratni konzul v Trstu Vošnjak v svojih spominih, da je jugoslovanska oblast izročila ta sredstva družbi Dom, ki je bila izraz ene same politične strani. Nekomunističnemu delu manjšine so ponujali skupno upravljanje, ne pa lastništvo.

Četrtrič. Glede kolaboracije z Rimom. Ta misel B. M. Gombača ni samo netočna, ampak tudi krivična. Kako more očitati kolaboracijo tistim zavednim slovenskim ljudem, ki se niso samo uprli komunizmu, ki so ga ponujali zvesti slovenski opode jugoslovanskega režima, ampak so vsa povojna leta samozavestno nastopali na volitvah na samostojni slovenski listi in ji kljub pritiskom ostajali zvesti (črni avtomobil je krožil tudi po Trstu!). Kolaboracija je bila kvečjemu na tisti strani, ki je po Kardeljevem nalogu razpuščala slovensko politično formacijo in Slovence v zamejstvu poslala v italijanske “napredne” stranke. To pa ni bila samo kolaboracija, to je bilo izdajstvo, utapljanje in asimilacija. Demokratični Slovenci pa so do Rima in do italijanske večine v Trstu ves čas nastopali kot politični subjekt, ki se je izpostavljal na volitvah, se z italijanskimi partnerji pogajal, podpisoval sporazume in dosegel, kar je bilo doseči mogoče. S podobnim sporazumom v okviru levega centra (DC-PSI-SSK) so v šestdesetih letih dosegli publicizacijo in javno finansiranje Slovenskega stalnega gledališča.

Toliko Borisu M. Gombaču, kar se nas tiče. O žaljivi oznaki “poštnege predala Slovenske demokratske zveze” in o “podedovanih fevdih” Slovenske skupnosti, ki naj bi bila pripravljena deliti le to, kar imajo drugi, naj se oglasio prizadeti.

Čudi nas, da Boris M. Gombač ne izrazi najmanjše kritične ocene do določenih Racetovih misli in do nedemokratične ekspoziture, ki je vso povojno dobo obvladovala zamejski prostor. Morda bo za kaj takega treba počakati na še mlajšo generacijo zgodovinarjev.

Enotni ali razdeljeni

Poslanka Jadranka Šturm Kocjan je v slovenskem parlamentu med razpravo pred glasovanjem za predsednika parlamentarnega odbora za mednarodne odnose baje izjavila, da je Peterle kriv za razdeljenost in razcepljenost med zamejskimi Slovenci, ki naj bi ne bila nikoli prej tako velika kot danes. Toda Slovenci v zamejstvu smo bili med seboj razdeljeni že davno in morda še veliko bolj kot danes. Zasluga Peterleta in zmage Demosa na prvih demokratičnih volitvah v Sloveniji je bila kvečjemu ta, da so zdaj vsaj nekoliko uravnovešeni odnosi matic z vsemi Slovenci v zamejstvu. Veliko več škode je povzročil prejšnji komunistični totalitarni režim, ki je velik del Slovencev omalovaževal ali odpisal. Žal je opaziti zadnje čase pri nekaterih težnje, da bi zamejske Slovence spet “poenotili”. Seveda bi ob tem poenotenju nujno ostali nekateri na robu, odpisani in pozabljeni. Mislimo, da je pluralizem potreben in nujen tako v zamejstvu kot v matici. Slovenci moramo nujno biti “razdeljeni znotraj naše skupnosti”, kot je pred kratkim izjavil v Trstu častni predsednik Južnotirolske ljudske stranke Magnago, “toda enotni navzven”. Samo tako smo lahko političen subjekt, ki ga morata upoštevati tako Rim kot Ljubljana v svojem državniškem odnosu do celotne manjšine. Od italijanske države in od matic želimo, da ne izkoriščata naše razčlenjenosti in pluralnosti in da ne ustvarjata med nami privilegijev in nepotrebnih sporov. Skoraj petdeset let takšne politike je med Slovenci v zamejstvu naredilo že dovolj škode.

Če je Peterle kriv za delitev Slovencev v zamejstvu, kdo je kriv za delitev Slovencev v matici?

Slovenska družina
ima na mizi

mladiko

SLOVENSKA AGENCIJA ZA BOLJŠO VOLJO

O PETDESETLETNICI V ONSTRANSTVU.

Sredi puščave Onstranstva hiša s kmečkim turizmom. V njej soba z ognjem v kaminu. Za mizo sedijo v svojih sencah Tito, Kardelj, Maček in Kidrič. Igrajo na karte, dokler jih Tito naveličano ne odloži.

Tito: Drugovi Slovenci, káko da kažem, mene zanimajo ove proslave 50godišnjice v Sloveniji. Kaj, če bi jo mahnili v Slovenijo?

Kidrič: Če dobijo vize od Drnovška srbski generali, jo boš tudi ti...

Maček: Ampak če hočeš videti kaj poštenega, Stari, kaj pušk, krvi in kar je takega, moraš iti drugam.

Kardelj: Maček, molči.

Maček: Če gre za to, ti filozof, bi tudi jaz rad spet videl svojo Gotenico. Moji žulji so tam, pri moji duši. Ti si fantaziral, jaz pa –

Kidrič: Meni je vseeno, tudi če ne grem. Meni je dovolj, da sredi Ljubljane stoji moj spomenik in grozi Tivoliju.

Maček: Tudi če ima zataknjeno štruco pod pazduho?

Kardelj (ki je začel pisati): Tovariši, kako naj grem naprej s svojo Filozofijo združenega dela, če boste zganjali takšen špetir? Kako naj se koncentriram?

Tito: Meni je dolgčas po Sloveniji. Svoj čas sem zavrnil ponudbo slovenske Partije, ki mi je hotela zgraditi vilo v ovoj dolini, káko se zove...

Maček: V Logarski dolini.

Tito: Evo, Logarski dolini! Takrat se mi je zdelo tam vse preveč zaprto in vlažno. Saj, pri svojih 23 rezidencah sem lahko vihal nos. A danes...

Kidrič: Kučan in Drnovšek se ti že ne bi upala darovati terena, a Školjč...

Maček: Kar tako bi jo mahal po tisti SLO! Mislíš, da bi ti tam Udba čistila pot kot nekoč? Saj se spominjaš: če si mislil obiskati Pleterje, je bila 24 ur prej v samostanu posadka z radijsko postajo.

Tito: Ti, Maček, svojih talentov menda nisi pozabil. In odkar smo tu, ves čas odvijáš in brusiš bajonete...

Maček: Poklic je poklic, kakor če si rojen za muziko. A kar tako ne moreš gor v tisto kontrarevolucijo. Brez nekaj varnostnih ukrepov ne gre.

Kidrič: Telefonirajmo Ribičiču, ki mu je varnost prav tako v krvi.

Maček (stopi k telefonu): Živi in zdravi hudič, zdravo! Pišeš pesmice? Groziš kakšnemu literatu s samomorom?

Ribičič: Kaj ti veš, kaj se pravi živeti v SLO...

Maček: Penzije imaš med 200 in 300.000 tolarjev, živiš v hiši ob morju, kličejo te na televizijo, po mili volji zafrkavaš Pučnika z njegovo komisijo, po mili volji se ničesar ne spominjaš – le kaj ti manjka? Pa še kosti in meso imaš na sebi, prekleti, mi pa... A da grem k stvari. Stari se želi udeležiti proslave 50-letnice revolucije.

Ribičič: Kakšne revolucije?

Maček: Bimbo, naše!

Ribičič: Revolucije nikoli ni bilo. Novo geslo partije! Ta beseda se ne izgovarja več. Proslavlja se zmaga nad nacizmom, nič drugega. Revolucijo nam podtikajo domobranci.

Maček (odloži telefon): Stari, poslušaj glas s tiste nore zemlje: revolucije nikoli ni bilo! Pravi, da je to novo geslo partije.

Tito: A če sem jaz, kakor tukaj sedim, rekel, da je revolucija bila, le da je iz taktičnih razlogov nismo hoteli imenovati.

Kardelj (zase): Saj, treba ti je bilo izgobezdati to!

Tito: Šta kažeš, budalo? Partija da bo mene cenzurirala?

Maček (se vrne k telefonu): Da ste se odpovedali revoluciji?

Ribičič: Besedi revolucija, bunkež.

Maček: Pazi se, meščanski polizanec. Sem senca, ampak senca, ki sega do Celovca in Trsta in njegove Kreditne banke... Torej: itinerarij za Starega po Sloveniji!

Ribičič: Recimo. Lahko bi šel pokosit s Školjčem v grad Strmol. Lahko bi mu na skali nad Kamniško Bistrico nastavili gamsa, da bi ga zadel celo kot senca...

Kidrič (tiše): Pa z Jovanko bi ga spravili, ko je toliko govorjenja o spravi.

Ribičič: Jovanka ne vem, če bi dobila vizo. Morala bi jo zaprositi v Makedoniji. Tam je ambasadora od naših.

Maček: Jaz sem za Gotenico! Srnjega mesa in cvička! In po kosilu gremo raztreščit kakšno kočevsko cerkev, če je še ostala.

Kidrič: Rajši polikvidirat kakšno novo Katoliško akcijo po Dolenjskem...

Kardelj (odvrže pero na mizo): Tovarišija, tudi Speransu lahko zmanjka koncentracije!

za smeh in dobro voljo

Direktor zaloti delavca, ki je prišel v službo neobrit:

- Zakaj hodite v službo neobrit?
- Puščam si brado.
- Brado puščajte doma, ne pa v službi.

-o-

- Luka, če ti podarim danes štiri zajčke in jutri tri, koliko jih boš potem imel?

- Osem!
- Napačno! Sedem!
- Ne, osem. Enega že imam doma!

-o-

Kmečki človek z dvignjeno desnico in dvema prstoma prisega pred sodnikom:

- Naj strela ubije mene, ženo in vse otroke, če lažem, gospod župnik!
- Dodajte še vole, prašiče in kokoši, pa vam bom verjel!

-o-

- Prijatelj moj, ne morem več molčati. Priznati ti moram, da se imava s tvojo ženo rada!

- Saj sem vedel, da baba spet laže. Rekla mi je, da je njen ljubimec mlad in čeden.

-o-

Gorenjec reče na smrt bolni ženi:

- Draga, samo po zdravila skočim in bom čez dve uri že nazaj. Če boš medtem umrla, ugasni luč.

Upokojenca se pogovarjata v bifeju ob kozarcu vina:

- Ti, Francelj pa živi razkošno. Ravno včeraj sem ga videl, ko je jedel lešnike.

- Lešniki pa menda ja niso razkošje?

- Lešniki ne, proteza pa, proteza.

-o-

- Natakaj, kaj lahko dobim pri vas za sto tolarjev?

- Dva po petdeset!

-o-

- Mami, očka je znorel.

- Res? Kako pa to veš?

- Začel se je pogovarjati z živalmi!

- Kako?

- Ko te ni bilo doma, je po telefonu govoril z neko mucko!

-o-

- Sinko, štoklja ti je prinesla bratca!

- Čudovito, zdaj pa bomo v naši hiši kar trije otroci.

- Kako trije? Menda dva.

- Trije! Jaz, bratec, ki ga je prinesla štoklja, in dojenček, ki ga bo rodila mamica.

-o-

- Hčerki sem vedno prepeval znano narodno pesem: Še nisem stara šestnajst let, ne smem še fanta imet'. Zdaj je dopolnila šestnajst, in katero pesem naj ji zdaj pojem?

- Kupi ji pralni stroj, da ne bo prepevala: Plenice je prala pri mrzlem studentu'.

-o-

Stranka na banki:

- Gospa, včeraj ste se pri izplačilu zmotili za pet tisoč tolarjev!

- Oprostite, gospa. Denar bi morali prešteti takoj. Poznejših reklamacij ne upoštevamo!

- Hvala. Potem pa bom pettisočaka kar obdržala.

-o-

Vrana se pogovarjata na veji, ko nad njima švigne reaktivno letalo:

- Poglej, kako hitro leti.

- Saj bi tudi ti, če bi ti gorela rit.

-o-

- Pavlek, umij si že enkrat ušesa!

- Zakaj, mami, saj še dobro slišim.

-o-

Mati vpraša malega Janezka:

- Kako je to mogoče, da imaš v vseh predmetih slabe ocene, le v zemljepisu ne?

Janez pa ji strumno odgovori:

- Zemljepisa še nisem bil vprašan.

-o-

- Jelka, od kod dobivamo sol?

- Od naših sosedov.

-o-

- Ata, pridi pomagat, naš Andrej se tepe z nekim mulcem.

- Zakaj pa nisi prišel tega že prej povedat?

- Prej, prej je Andrej še zmagoval...

JACOBUS GALLUS CARNIOLUS
1550 ♦ 1591
GALLUSOVO ZVOČNO BOGASTVO
moteti za enega, dva, tri in štiri zборе
LA RICCHEZZA SONORA DEL GALLUS
mottetti a uno, due, tre e quattro cori
THE SOUND RICHNESS OF GALLUS
motets for one, two, three and four choirs

TRŽAŠKI SLOVENSKI ZBORI
CORI SLOVENI TRIESTINI
SLOVENE CHOIRS FROM TRIESTE

LAŽNI PRIJATELJI
slovensko-italijanski slovar paronimov

Diomira Fabjan Bajc

I FALSI AMICI
vocabolario italiano-sloveno dei paronimi